

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ
РОБОТИ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

ІНСТРУМЕНТИ ВЧИТЕЛЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ
ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ
НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка II курсу, групи 613

спеціальності 013 «Початкова освіта»

ПОХИВКА ЮЛІА ОЛЕКСАНДРІВНА

Науковий керівник:

Канд.пед.наук, доц. **Предик А.А.**

До захисту допущено

на засіданні кафедри

Протокол № Звід «7» листопада 2023 р.

Зав. кафедри _____ проф. Романюк С.З.

Чернівці – 2023

АНОТАЦІЯ

Похивка Ю. О. Інструменти вчителя в організації формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів. – Рукопис. Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 013 Початкова освіта. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2023. – 95 с.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства, важливу роль відіграє реформування шкільної освіти з використанням її цілей та функцій. Нова філософія освіти акцентує увагу на гуманістичному підході, впровадженні особистісно орієнтовані моделі педагогічної взаємодії, орієнтуванні на потреби дитини. Також вона має на меті сприяти співпраці та співтворчості між учителем та учнем, приділяти увагу емоційному та фізичному здоров'ю дитини, підтримувати пізнавальні можливості школярів та стимулювати їхній розвиток та саморозвиток.

Процес модернізації призвів в освіті до змін у системі контролю та оцінювання навчальних результатів. Сучасна дидактика визнає контроль завдань та оцінювання не тільки для визначення рівня засвоєння знань, умінь і навичок учнями, але й для розкриття причин помилок, прогнозування майбутніх напрямків педагогічної взаємодії, аналізу ефективності використаних методів і прийомів, а також розвитку навичок самоконтролю і самооцінювання. В роботі розкрита важливість ролі вчителя у процесі використання формувального оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи. З'ясована важливість ефективних інструментів для оцінювання та сприяння активному навчанню молодших школярів.

Розкрито та описано різноманітні методи та техніки формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів, які спрямовані на виявлення індивідуальних сильних та слабких сторін кожного учня. Викладено підходи до створення завдань, які стимулюють активність, творчість та саморозвиток учнів.

Особливо увага приділяється обґрунтуванню методичного інструментарію, який дозволить вчителям початкової школи індивідуалізувати процес навчання, враховуючи різноманітні потреби та особливості кожного учня.

Ключові слова: контроль, оцінка, оцінювання, формувальне оцінювання, індивідуалізація, методичний інструментарій.

ABSTRACT

Pokhyvka Y.O. Teacher's tools in the organization of formative assessment of educational achievements of junior high school students. – Manuscript. Master's Degree Program for Master's Degree in Specialty 013 Primary Education. – Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. – Chernivtsi, 2023. – 95p.

At the current stage of development of Ukrainian society, an important role is played by reforming school education using its goals and functions.

The process of modernization led to changes in the system of control and evaluation of educational results in education. Modern didactics recognizes task control and assessment not only for determining the level of knowledge, skills and abilities students have mastered, but also for revealing the causes of mistakes, predicting future directions of pedagogical interaction, analyzing the effectiveness of the methods and techniques used, as well as developing self-control and self-assessment skills. The paper reveals the importance of the teacher's role in the process of using formative assessment of educational achievements of primary school students. The importance of effective tools for assessment and promotion of active learning of junior high school students has been clarified.

Keywords: control, assessment, assessment, formative assessment, individualization, methodical tools

ЗМІСТ

Вступ	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	9
1.1. Проблема контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів в науково-педагогічній літературі	9
1.2. Сутність, зміст та функції контрольно-оцінювальної діяльності в початковій освіті	22
1.3. Особливості організації формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів в НУШ	34
<i>Висновок до першого розділу</i>	40
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ВЧИТЕЛЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В НУШ	41
2.1. Констатувальне дослідження стану сформованості умінь організувати формувальне оцінювання в початковій школі	41
2.2. Алгоритм діяльності вчителя початкових класів при організації формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів	49
2.3. Інноваційні інструменти формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів в роботі вчителя початкової школи	55
<i>Висновок до другого розділу</i>	68
ВИСНОВКИ	69
Список використаних джерел	72
Додатки	80

ВСТУП

Актуальність теми. Пріоритетні тенденції розвитку системи всіх рівнів освіти представлено такими нормативними документами: Концепцією загальної середньої освіти, Державною національною програмою “Освіта” (Україна XXI століття), Державним стандартом початкової освіти, Законом України “Про загальну середню освіту” та ін.

Нова система оцінювання потребує постійного позитивного спрямування, що базується на врахуванні досягнень учнів, а не їхніх невдач. У такому контексті оцінювання стає не лише інструментом для визначення рівня досягнення поставлених цілей, але й стає значущим фактором у навчанні, розвитку та вихованні учнів. Це є основою для корекції процесу та результатів пізнавальної діяльності, прогнозування майбутніх цілей та перспектив у навчанні.

У контексті досліджуваної проблеми існує значна кількість наукових праць у галузі педагогіки та методики початкової освіти. Питання щодо організації навчального процесу учнів молодшого шкільного віку та оцінювання його результатів розглядаються в працях таких авторів, як Т.Байбара, Н.Бібік, М.Вашуленко, К.Делікатний, В.Завіна, Н.Зубалій, О.Локшина, В.Полонський, О.Савченко та ін.

Різні аспекти дослідження процесу оцінювання та оцінки результатів навчання уже досліджені у відомих наукових напрямках, серед них:

- Методологічний зміст оцінювання, представлений у працях авторів, таких як В.Андрущенко, В.Васильченко, В.Кремень, Н.Столович та інші.
- Психологічні засади оцінювання, вивчаються в роботах І.Андрєєва, Н.Батуріна, К.Козелецького, С.Максименко, В.Моляка, В.Моргун, В.Семиченко, Н.Чепелева та інші.
- Оцінка та оцінювання розглядаються як інструмент впливу на школяра, що зумовлює зміну його особистісних якостей, досліджуємо за творчими доробками С.Близнюка, К.Делікатного, Н.Зубалій, І.Кулагіної, В.Онищука, Н.Селезньова, В.Сухомлинського та інші.

- Оцінка та оцінювання розглядаються як фактор самовдосконалення і саморозвитку особистості у роботах Ю.Батія, Т.Вершиніної, А.Дусавицького, А.Ліпкіної, Ю.Забродіна та інших.
- Контроль та оцінювання розглядаються як специфічні компоненти професійної діяльності вчителя представлено в дослідженнями: А. Богуш, А.Ващенко, І.Галяна, А.Доманова, Т.Казимирської, Г.Ксензової, Ю.Кулюткіна, В.Полонського та інших.

Нещодавно велика увага науково-педагогічної громадськості приділялася проблемам компетентнісного підходу у формуванні змісту освіти та розробці технологій внутрішнього та зовнішнього оцінювання компетентностей учнів. Ці аспекти досліджуються в роботах таких авторів, як Н.Бібік, О.Локшина, О.Пометун, О.Савченко, С.Трубачева.

Дослідження проблем професійної підготовки вчителя в умовах сучасності, акцентування на значимості самостійної праці студентів, впровадження активних методів та сучасних інформаційних технологій у вищому навчальному закладі представлено у праці В.Бондаря, І.Зязюна, А.Ліненка, С.Мартиненко, Л.Пуховацької, О.Савченко, С.Сисоєвої, Г.Тарасенка, Л.Хомич, Л.Хоружої, П.Щербаня, І.Шапошнікової та інших.

Незважаючи на важливість досліджуваних питань під час реформування системи освіти на всіх рівнях, відповідно до потреб практики та існуючих теоретико-методичних розробок, проблема оцінювання навчальних досягнень молодших школярів та готовності вчителів до її ефективної реалізації залишається недостатньо вивченою

Актуальність порушеної проблеми, її практична значущість та не достатньо розкрити методична розробленість зумовили вибір теми нашого дослідження: *«Інструменти вчителя в організації формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів»*.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати педагогічний інструментарій вчителя в організації формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати проблему контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів в науково-педагогічній літературі
2. Розкрити сутність, зміст, функції контрольної-оцінювальної діяльності та описати особливості організації формування оцінювання навчальних досягнень молодших школярів в НУШ.
3. Здійснити констатувальне дослідження стану сформованості умінь організувати формування оцінювання в початковій школі.
4. Описати педагогічний інструментарій вчителя початкової школи в організації формування оцінювання навчальних досягнень молодших школярів.

Об'єкт дослідження: організація оцінювання навчальних досягнень молодших школярів

Предмет дослідження: педагогічний інструментарій вчителя в організації формування оцінювання молодших школярів в сучасній початковій школі.

Для розв'язання визначених завдань застосовувався комплекс методів дослідження, серед яких виділяємо наступні:

1) *теоретичні методи*: здійснено аналіз, синтез та узагальнення інформації з філософської, психологічної, педагогічної та методичної літератури, з проблеми організації оцінювання навчальних досягнень молодших школярів. Застосовано теоретичне прогнозування й моделювання педагогічних явищ. Вивчено взаємозв'язок та взаємодоповнення використаних методів при вирішенні теоретичних завдань досліджуваної проблеми.

2) *емпіричні методи*: використано діагностичні методи, такі як педагогічні спостереження, бесіди, анкетування вчителів та учнів, самооцінювання, аналіз продуктів діяльності учнів, документації та результатів педагогічної практики. Це дозволило детально вивчити стан проблеми в практиці сучасної початкової школи та виявити взаємозалежність

між компонентами системи підготовки й рівнями готовності учителів до формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів.

3) *експериментальні методи*: використано констатувальний етап експерименту для перевірки стану сформованості умінь організувати формувальне оцінювання в початковій школі.

4) *статистичний аналіз*: Проведено кілька обробок отриманих даних, що забезпечило достовірність результатів експерименту.

Практичне значення дослідження полягає у створенні та впровадженні в практику закладів вищої освіти спеціалізованого курсу "Оцінювання навчальних досягнень молодших школярів" та наданні практичних рекомендацій для підвищення ефективності професійно-педагогічної підготовки студентів з формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів в Новій українській школі.

Отримані результати дослідження можуть бути корисні в процесі професійно-педагогічної підготовки студентів спеціальності «Початкова освіта», а також у практичній роботі вчителів початкових класів та в системі післядипломної педагогічної освіти. Теоретичні положення, які розкривають сутність, структуру та зміст формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів, можна ефективно використовувати при розробці навчально-методичного забезпечення з дисциплін педагогічного циклу у ЗВО.

Структура роботи. Магістерське дослідження складається з титульного листка, анотації, змісту, вступу, двох розділів та підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку літератури та додатків.

Розділ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

1.1. Проблема контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів у науково-педагогічній літературі

Концептуальною парадигмою нової філософії освіти є гуманістична спрямованість, упровадження особистісно зорієнтованої моделі педагогічної взаємодії, скерованої на потреби дитини, співпрацю та співтворчість учителя й учня, турботу про емоційне і фізичне здоров'я дитини, відповідність методик навчання пізнавальним можливостям школярів, стимулювання їхнього розвитку та саморозвитку (І.Д. Бех, Н.М. Бібік, С.У. Гончаренко, І.А. Зязюн, Ю.І. Мальований, Н.Г. Ничкало, О.Я. Савченко).

Контроль відіграє важливу роль у всіх сферах життєдіяльності людини. Як суспільна істота, людина протягом життя є об'єктом контролю з боку інших. Під контролем суспільства перебувають процеси навчання і виховання, професійна діяльність людини. Поряд з цим, людина є суб'єктом контролю, “носієм контролюючих механізмів” [6, с.85].

Аналіз науково-методичної літератури показав, що педагогічне оцінювання є частиною педагогічного контролю. Це – ряд процесів, які тісно пов'язані з навчанням, і які використовують педагоги для визначення того, що знає, розуміє і уміє учень; це, також, – формулювання висновків на основі порівняння кількісних показників, одержаних за рахунок даних різних джерел, зі стандартами освіти. Коли вчителі здійснюють таке оцінювання, вони вимірюють результати і досягнення учнів, діагностують проблеми, що мають учні, забезпечують зворотній зв'язок (відгуки і поради) на отримані результати [6; 22; 49; 66].

Дослідження С.Чупахіної [79, с.139] свідчать, що історія виникнення педагогічного контролю походить з давніх давен. Виникнення контролю співпадає з початком культури, в становленні якої вирішальну роль грали

різні форми освіти, зокрема найпримітивніші. Вже у Давньому Світі була осмислена важлива роль різних завдань, що служили засобом діагностики рівня розвитку якостей особистості. Процес розвитку системи педагогічного контролю умовно можна розділити на три основних періоди: перший – це період передісторії – час коли різні випробування людини існували в донауковій формі [79]. Цей період охоплює термін з глибокої старовини до кінця XIX – початку XX століття. Другий період розвитку педагогічного контролю охоплює час з початку XX століття до кінця сімдесятих років. Основною ознакою цього періоду було поступове створення теоретичної бази. Третій період почався з кінця 70-х – початку 80-х років минулого сторіччя та триває на сьогоднішній момент. Він пов'язаний з виробленням наукового апарату, радикальним поліпшенням якості тестів, високим рівнем автоматизації процесу контролю і технологізацією процесу навчання [79].

Звертаючись до історії, бачимо, що перша система оцінок виникла в Німеччині. Вона складалася з трьох балів, кожний з яких позначав розряд, до якого відносили учня за його успішністю (1-й - кращий, 2-й - середній, 3-й - гірший). Бали показували місце учня серед інших. З часом, середній розряд, до якого належало найбільше число учнів, розділили на класи. Отже, вийшла п'ятибальна шкала. Тут балам стали надавати іншого значення. Вони перестали позначати розряди учнів, а з їх допомогою прагнули оцінити знання учнів. Вважають, що такий погляд на бали сформувався під впливом 12-бальної системи оцінювання німецького педагога І.Базедова.

Іоганн-Вернгард Базедов (1724-1790) - німецький класичний педагог, засновник педагогічного напрямку філантропізму. У 1774 р. відкрив у Дессау показову виховну установу «філантропін». У цьому закладі застосовувалася своєрідна система заохочення вихованців. Як нагорода, на особливій дошці проти прізвища учнів ставили крапки. За їх кількістю визначалися успіхи учнів і їх права на пільги. Вихованця, що одержав певну кількість крапок, нагороджували якою-небудь відзнакою або ласим блюдом. Число крапок обмежили дванадцятьма.

Пізніше крапки стали виставлятися і за окрему відповідь залежно від її якості [79].

У німецьких схоластичних школах середньовіччя виникла оцінна система балами, як спосіб посилення впливу громадськості (насамперед батьків на дитину), а також і розмежування учнів за їх здібностями, знаннями і соціальним положенням. Легко ввійшовши в практику шкіл різних країн і приймаючи різні форми, оцінювання швидко набрало соціальної значущості, стаючи інструментом посилення впливу на учня. Однак поширення оцінок як способу віддзеркалення успіхів і невдач школяра варто розглядати б і як поступку схоластичної школи передовій громадській думці, що виступала проти тілесних покарань дітей, фізичного і духовного їх каліцтва. З цієї точки зору, розповсюдження системи оцінювання означало зрушення у бік реалізації гуманістичних ідей виховання, які зародилися ще в рабовласницькому суспільстві і відстоювалися великими мислителями (Сократ, Марк Фабій Квінтіліан і ін.). Дані ідеї отримали відображення в класичних творах епохи Відродження (Вітторіо де Фельтре, Франсуа Рабле, Томас Мор) і гуманізму (Ян Амос Коменський, Джон Локк, Жан-Жак Руссо, Гельвецій, Дідро і ін.).

У працях Я. Коменського, а згодом І. Песталоцці, Ф. Дістервега, К.Ушинського та інших простежується нерозривна лінія створення і вдосконалення оцінювальної системи, зважаючи на демократичні принципи організації школи. Ця робота супроводжувалася гострою критикою схоластичної школи, в якій панувала муштра, неповага до особи дитини, насильницьке примушування її до навчання [1; 33; 79].

Чим більше школа зверталася до гуманістичних і демократичних форм навчання і чим рішучіше відмовлялася від крайніх примусових заходів, тим більше посилювалося соціальне значення оцінювання. Повністю ж позбутися палиці у вихованні (хоча і вважаючи її неприйнятною в навчанні) не зміг навіть основоположник наукової педагогіки Я. Коменський [33].

В Україні ще в братських школах (XVI – XVII ст.) робоче місце учня у класі визначалося відповідно до його успішності: хто більше знав, той вище і

сидів, незалежно від його станового походження, а хто менше знав, той сидів на нижчих місцях [36; 79].

Уже в Києво-Могилянській академії була певним чином відпрацьована система оцінювання навчальної діяльності та здібностей учнів. Оцінки виставлялися усно і тоді були такими: “весьма прилежен”, “весьма понятен и надежен”, “добронадежен”, “хорош”, “зело доброго учения”, “очень добр”, “добр, рачителен”, “весьма средствен”, “ниже средствен”, “ниже средствен, плох”, “неизрядного успеха”, “весьма умеренного успеха”, “малого успеха”, “понятен, но не прилежен”, “понятен, но ленив”, “понятен, но тупого понятия”, “понятен, но весьма нерадив”, “не худо успеваает”, “не худ”, “не совсем худ”, “малого успеха, непонятен”, “не совсем туп”, “туп и непонятен”, “туп”, “очень туп” [79].

Однак, на початку зародження системи педагогічного контролю, у неї було також і ряд супротивників. Так, наприклад в США, один з шкільних інспекторів заборонив в 1881р. проводити письмовий контроль і зобов’язав здійснювати переведення учнів в черговий клас не на основі перевірок, а спираючись виключно на думки вчителів і директорів шкіл [84].

Як свідчать результати аналізу літератури, у подальшому, а саме у травні 1918 року була прийнята Постанова Народного Комісаріату освіти, в якій були скасовані всі іспити – вступні, перехідні і випускні. Разом з цим була скасована і бальна система оцінки, як знань так і поведінки учнів. Переведення до наступного класу, а також видача свідоцтв про закінчення закладу, повинна відбуватися на підставі успіхів учнів та по відгуках педагогічної ради про виконання навчальної роботи [84]. Як свідчать дослідження Г.Циганенко, негативні наслідки цієї ухвали були усвідомлені вже до 1935 року. У зв’язку з різко зростаючою потребою у фахівцях, шкільні бали були знов відновлені. Отже, досвід навчання без бальних оцінок не призвів до успіху [78, с.38].

А власне розуміння про важливість оцінки у навчальному процесі наступило спочатку у вищій школі.

Зі зміною у 1991 році соціально-політичного устрою в Україні, зміною мети навчально-виховного процесу, виникла необхідність у вдосконаленні системи оцінювання навчальних досягнень учнів [2, с.11].

Недоліки оцінної системи навчання, яка включала в себе оцінки як стимулятори навчання, виявились уже в середині XIX ст. Цьому сприяла створена на основі соціальних змін західна теорія вільного виховання. Вона прагнула вести розвиток дитини поза всяким втручанням і керівництвом ззовні. Була спрямована проти будь-якого пригнічення особистості дитини, проти дріб'язкової регламентації всіх сторін її життя і поведінки, визначення змісту навчання, проти його волі й ін. Гостро критикуючи авторитарність виховання і схоластичні методи навчання, представники цієї теорії, або педагоги, що знаходяться під її впливом, виступали і проти оцінної системи навчання, що склалася в школі, проти оцінок та іспитів [79].

З часу введення балів у шкільну практику виникло питання про їх правомірність, переваги і недоліки. “За” і “проти” оцінок було викладено низку аргументів, багато з яких справедливі і сьогодні.

Основні тези критиків бальної системи полягали в наступному: “немає одиниці для порівняння, еталона, за допомогою якого можна було б виміряти і об'єктивно оцінити знання учнів. Тому вчитель не в змозі правильно і неупереджено оцінити знання і працю учня. Виставлення балів псує відносини між вчителем і учнями, створює ґрунт для постійних зіткнень і обопільного недовір'я. Учень звикає бачити у вчителеві не джерело знання, а, насамперед контролера, який часто помиляється і якого іноді вдається обдурити. Бали приносять велику шкоду і самому вчителю. Вони відволікають його від основних обов'язків і перетворюють урок на нудне опитування. Бали потрібні тільки тоді, коли вчитель не розуміє свого покликання; в цьому випадку бал дозволяє йому легко звільнитися від своїх безпосередніх обов'язків” [84].

Негативне ставлення до балів серед частини вчителів ілюструє стаття, надрукована в 1901 році. Її автор, педагог, В.Сельонкін посилаючись на свій багаторічний досвід роботи, переконував читача в тому, що оцінювання знань учнів за допомогою балів є «зло, яке потрібно ліквідувати якнайшвидше». Навіть якщо допустити, стверджував він, що оцінка точно відтворює рівень знань учня і не пов'язана з етичними стражданнями і грубим насильством, яким піддає учня сім'я, то і тоді бальна система має безліч недоліків. Вона вносить «вкрай неприємний, гендлярський дух в шкільну справу», примушує учнів надавати перевагу не інтересу до знань, до процесу їх засвоєння, а «гонитву за показною жвавистю відповідей і систематично привчає їх не соромитися засобів для досягнення цієї жвавості». Автор статті вважав, що оцінювання знань за допомогою оцінок заважає не лише учневі, а й учителю. Вона забирає в нього час для знаходження жвавіших і тепліших відносин між ним і учнями, примушує звертати увагу і відводити час на справи, що не мають ніякого відношення до його прямих обов'язків [2].

Проти бальної системи взагалі й дванадцятибальної зокрема, різко виступив відомий педагог-математик М.Страннолюбський, який стверджував: «Коли вчитель виставляє бал, хто і що служить йому одиницею відліку, крім його особистого враження, яке може змінюватися не тільки з роками, але навіть в залежності від настрою впродовж одного дня!» [14, с.32].

М.Страннолюбський наводив численні приклади, коли бали виставлені різними членами екзаменаційної комісії одному учню за одну й ту саму відповідь, суттєво відрізнялися.

В.Євтушевський, висунув на захист бальної системи дуже цікаве порівняння: моральна та розумова праця вчителя вимірюється числом карбованців в залежності від його кваліфікації. Згідно з точкою зору К.Ушинського: «праця учня, як і кожна праця взагалі, має бути оціненою.

При цьому більшість педагогів вважали, що кращою системою оцінювання є диференційована 12-бальна, хоча інші теж мають право на існування»[14].

В таблицях 1.1, та 1.2 (див. табл. 1.1. та 1.2) показано основні критерії оцінювання знань учнів за 5-бальною системою, започаткованою в Німеччині, та порівняння її з існуючими на той час іншими системами оцінювання

Визначимо причину більш широкого поширення 5-бальної системи при перевагах 12-бальної.

Таблиця 1.1

Оцінювання знань за 5-бальною системою

Бали	Учні			
	Вивчений матеріал	Відповідають	Висловлюються	Заперечення вчителя
5''	Знають досить ґрунтовно	На всі питання досить задовільно, до того ж послідовно	Зрозуміло, точно і вільно	Всі відхиляють
4''	Знають ґрунтовно	На важливі питання задовільно, але не послідовно роблять висновки про основні поняття	Не завжди чітко, інколи плутано і не зовсім вільно	Відхиляють не всі
3''	Знають	На всі питання, однак не зовсім чітко	Не зовсім зрозуміло	Не вирішують
2''	Достатньо розуміють	Посередньо в неналежному порядку, на деякі - за допомогою опитувача	Не чітко	Не відхиляють
1''	Багато чого не розуміють	На питання, збиваючись	Переказують лише вивчене напам'ять, до того ж з багатьма помилками і не зрозуміло	Не відхиляють

Порівняльна таблиця трьох існуючих систем оцінювання

Рівень знань у словесній оцінці	Системи		
	12-бальна	7-бальна	5-бальна
Погано	1	–	–
	2	–	–
Слабо	3	1	1
	4	–	–
Посередньо	5	2	2
	6	–	–
Досить добре	7	3	3
Добре	8	4	4
	9	–	–
Дуже добре	10	5	–
Вельми добре	11	6	–
Відмінно	12	7	5

П'ятибальна система оцінок збереглася ще за часів перших національних урядів України.

Захисники бальної системи стверджували, що оцінювання знань за допомогою балів - найпростіший і найдоступніший засіб викликання змагання між дітьми та спонукання їх систематично займатися. Вони визнавали, що існуюча форма оцінювання багато в чому незручна і суб'єктивна. Однак вважали, що відмінити її можна лише знайшовши гідну заміну, яка мала б переваги перед бальною системою [2].

Ідея навчання без оцінок неодноразово обговорювалася в педагогічних статтях і отримала суспільний резонанс у кінці XIX - початку XX століть. Уже тоді окремі вчителі та навчальні заклади відмовлялися від оцінок і переходили на інші форми контролю.

Поряд з позитивними моментами (розвиток самостійності в частини дітей) навчання без оцінок незабаром виявило слабкі місця. Повсючас почалося зниження якості знань, рівня обізнаності, дисципліни. Школярі перестали регулярно займатися в класі та вдома. Саме тому було

відновлено принцип систематичного обліку знань на основі індивідуального підходу до кожного учня.

Система оцінювання у вигляді балів (оцінок), не зважаючи на свої недоліки, впродовж багатьох років не знайшла собі гідної заміни. Водночас традиційна система оцінювання, з нашої точки зору, має ще багато резервів і далеко не вичерпала своїх можливостей.

Багато передових учителів кінця 70-х - початку 80-х років застосовували такі форми контролю, які, при збереженні позитивних сторін традиційної системи оцінки, значно зменшили її мінуси. Так, відомий педагог В.Сухомлинський для контролю знань пропонував «Листи відкритого обліку знань». Суть листів відкритого обліку знань полягала в тому, що кожна отримана на уроці або в позаурочний час оцінка заносилась у спеціальний бланк, який вивішувався для загального огляду. На відміну від оцінок, що виставлялись в класному журналі й залишалися таємницею для класу, оцінка, виставлена за новою методикою, мала набагато більший виховний ефект. Вона стала надбанням усього класу і навіть школи. Лист відкритого обліку знань перетворився в свого роду «послужний список» кожного учня. На відміну від традиційної методики, при якій погана оцінка негативно позначалося на всіх подальших етапах навчання та інколи знижувала перспективу отримання високого четвертного балу, нова методика позбавлена цього недоліку. Кожен учень у будь-який час міг виправити оцінку на вищу і показати все, на що він здатний. Перспектива отримання високого балу зберігалася впродовж всього року. Все залежало від самого учня, від його знань і старанності. До того ж, можлива помилка вчителя при оцінюванні знань учня могла бути легко усунена [2; 70].

Науковцям вдалося зняти або звести до мінімуму ряд суперечностей. Їх методика дозволила бути об'єктивним і не бути формалістом, правильно оцінювати знання і при цьому попередити негативний психологічний і

виховний ефект оцінки, стимулювати роботу учня, зберігаючи позитивну перспективу.

Розглядаючи резерви традиційної системи оцінювання знань, варто зазначити, що оцінювання знань за допомогою балів (оцінок) - не єдина можлива форма. Вона може бути доповнена новими підходами, проводиться на високому якісному рівні та в інших варіантах [6,с.85].

Великий інтерес щодо цього представляє досвід лабораторії експериментальної дидактики НДІ педагогіки Грузії. Тут уже впродовж багатьох років дітям молодших класів не виставляються оцінки. Учні звітують перед батьками і вчителями результатами своєї праці: власними розповідями, малюнками, поробками, самостійно розв'язаними задачами і прикладами. За півріччя молодшим школярам видаються характеристики, в яких наголошуються на їх успіхах і невдачах за цей період, а також готуються спеціальні «пакети для батьків», що містять зразки робіт дітей. При організації процесу навчання основний акцент робиться на формуванні в дітей мотивів навчальної діяльності та пізнавальної активності. Була розроблена оцінна система експериментального навчання, при якій змістовна оцінка включається в навчальну діяльність школяра як її регулятор. Встановлено, що в результаті експериментального навчання діти стають активнішими, самостійнішими, а головне - у них формується інтерес до навчання, прагнення вчитися.

Цікавим є досвід середньої школи № 63 міста Львова, де в 1999-2000 навчальному році була апробована 10-бальна система оцінювання навчальних досягнень. Цей експеримент мав на меті розширення діапазону функціонування оціночного фактора навчальної діяльності, підвищення рівня об'єктивності оцінювання, гуманізацію навчального процесу з позиції переорієнтації сутності оцінки.

Педагогів, які використовували нові та нетрадиційні підходи до процесу навчання і виховання та прагнули зафіксувати хоч маленький крок вперед, 5-бальна система не зовсім задовольняла. Тому вони почали використовувати

додаткові позначки „+” та „-” і додавали їх до оцінок. Саме це призвело до появи в школі циркуляра про заборону додавати будь-які позначки до оцінок. Врешті 5-бальна система, як уже згадувалось, була зведена до 3-бальної, в якій зникли всі нюанси учнівських знань.

Теоретично осмислюючи тенденцію використання „+” і „-” можна припустити появу 15-бальної системи, але оскільки “1-”, “1+” та “2-” ніким на практиці не вживалися, то склалися передумови появи якраз 12-бальної системи [20].

Отже, аналіз історичного процесу розвитку системи оцінювання навчальних досягнень учнів дозволяє зробити висновок, про те, що склалося достатньо підстав для введення 12-бальної системи. Адже вона дозволяє більш точно і об’єктивніше проводити оцінювання, дає можливість індивідуально-орієнтованого підходу та задовольняє вимоги гуманізації навчання.

Хоча перехід на 12-бальну систему ускладнив процес оцінювання знань та вмінь учнів, треба визнати, що він цілком виправданий, адже така система оцінювання позитивно впливала на творчу роботу вчителя, пошуки ефективного навчання всіх учнів, зростання інтересу до процесу розуміння істини, ствердження в них віри у власні сили і можливості.

Розглядаючи історичний розвиток систем оцінювання знань, можна виразно побачити, що 12-бальна є найбільш оптимальним варіантом досягнення цієї мети. Якщо її порівнювати з 5-бальною, то варто відзначити такі переваги:

- кожен, хто навчається, на свій розсуд може визначати необхідний йому рівень знань з будь-якого предмета, не боячись отримати негативну оцінку, оскільки всі оцінки є позитивними;
- оцінювання знань і вмінь іде від “1” до “12”, що дає можливість творчого розвитку тих, хто вчиться. Тут викладання не переважає над процесом навчання. В 5-бальній було навпаки – від “5” до “1”. Де краще, ніж на “5”, ніхто не знав. Цим обмежувався творчий

підхід до навчання. Учні відтворювали лише вже готові, сформульовані кимось знання;

- нова система оцінювання вимагає засвоєння, розуміння, осмислення і вміння застосовувати знання. При використанні 12-бальної системи потрібно пам'ятати, що “12” ставиться не за механічне запам'ятовування матеріалу, а за творчі здібності у використанні вивченого і вміння самостійно здобувати знання. 5-бальна ж дозволяла, завчивши певний обсяг знань напам'ять, отримувати найвищі оцінки [79, с.139].

Варто підкреслити також гуманність дванадцятибальної системи оцінювання. Не залякування негативними оцінками, а спрямованість на краще в учнях, терпеливий шлях до базового мінімуму і далі – до високих знань. Ось чому зміна існуючої системи оцінювання знань стала необхідною умовою підвищення загальноосвітнього рівня учнів неможливого без диференційованого підходу до оцінювання знань.

Однак, висвітливши кілька блоків недоліків попередньої 5-бальної системи та переваг нової, 12-бальна на сьогодні теж не є ідеальною. І причин цьому надзвичайно багато [79].

Одна з основних – відносна об'єктивність оцінювання за критеріями. Для прикладу візьмемо бал “високого” рівня - “12”. Він виставляється учневі, який “виявляє особливі творчі здібності, самостійно розвиває власні обдарування і схильності, вміє самостійно здобувати знання”. Сьогодні цей критерій не дає об'єктивного підходу до оцінювання знань на “12” балів, оскільки діти з малозабезпечених сімей не можуть дозволити собі придбати літературу для розвитку своїх здібностей та схильностей, а учні з сільської місцевості не завжди мають можливість користуватися бібліотеками взагалі, не кажучи уже про самостійне здобування знань, для якого необхідна не тільки рідкісна література, а ще і найновіші видання [79, с.142].

Наступною причиною є те, що багато вчителів, не бажаючи переходити на принципово нову систему, продовжують працювати за 5-бальною,

зводячи оцінки до 12-бальної. Варто звернути увагу на те, що в багатьох навчальних закладах ті, хто навчає, через свою некомпетентність і небажання творчо підходити до процесу навчання, перетворили її на колишню чотирибальну систему: низький, середній, достатній і високий рівні [79]. Це пояснюється їх небажанням витратити час на оволодіння новими критеріями оцінювання і впровадження їх у практику. Не варто забувати, що одним із об'єктивних факторів є труднощі вчителів при доборі завдань з навчальних предметів, які відповідали б критеріям вищого – творчого рівня, адже в підручниках їх немає.

Отже, оцінювання знань учнів у тій або іншій формі є необхідною частиною навчального процесу. Однак форми і методи можуть змінюватися, не обмежуючись давно відомими. Ми наголошуємо ще на тому, що існуюча система оцінювання знань має багато резервів і може використовуватися ефективніше. Методи і форми оцінювання повинні визначатися вчителем залежно від цілей навчання, теми, предмету, віку та індивідуальних особливостей учнів. При цьому необхідним є диференційований підхід, облік різноманітності дидактичних і виховних функцій оцінки в навчальному процесі [65].

Якщо вчитель ставить перед собою завдання оцінити рівень знань класу або окремого учня, порівняти цей рівень із заданим еталоном, то в цьому випадку на перший план виступає об'єктивність оцінки. Найбільш зручно і просто виразити це відношення у вигляді балу. Інше завдання – знайти прогалину в знаннях учня, недоліки у засвоєнні вивченого матеріалу. Головне в такій ситуації – з'ясувати питання, погано засвоєні учнем, намітити систему заходів щодо ліквідації вказаних недоліків. Треба достатньо якісно охарактеризувати відповідь школяра, вказати позитивне та негативне; оцінка відповіді в балах зовсім не обов'язкова. У всіх випадках педагог має бути хорошим психологом, здатним передбачати всі позитивні й негативні наслідки оцінки, її виховний

ефект. Оцінка, яка не стимулює до подальшої роботи учня, позбавляється своєї цінності та перетворюється на безглузде мірило.

Педагогічна оцінка має сприяти всебічному і гармонійному розвитку учнів, підвищенню рівня їх знань і вихованості, формуванню мотивів навчання.

1.2.Сутність, зміст та структура контрольної-оцінювальної діяльності в початковій освіті

Модернізація освіти сприяє змінам у системі контролю та оцінювання результатів навчання. Сучасна дидактика початкової школи виконує завдання контролю та оцінювання не лише для виявлення рівня засвоєння знань, вмінь і навичок, але й для визначення причин допущених помилок, прогнозування майбутніх напрямків педагогічної взаємодії, аналізу ефективності використаних методів і прийомів, а також формування уміння самооцінювання та самоконтролю.

Останнім часом деякі аспекти проблеми контролю та оцінювання в освітньому процесі активно досліджуються в галузі педагогіки та педагогічної психології. Так, науковцями вивчається вплив оцінки та оцінювання на особистість учня (Н.Бібік, С.Л. Близнюк, К.Г. Делікатний, Н.П. Зубалій, В.О. Сухомлинський); процеси самоконтролю і самооцінювання вивчали Ю.Ю. Батій, Т.В. Вершиніна, А.К. Дусавицький, Ю.М. Забродіна та ін.); контрольній компонент професійної діяльності вчителя досліджували Л.Ф. Ващенко, Т.С. Казимирська, Ю.Н. Кулюткіна, О.Я. Савченко). Широкий науковий інтерес до цієї проблеми, питання теорії і методики підготовки майбутніх учителів до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів у Новій українській школі поки що залишається недостатньо вивченими дослідниками.

Проаналізувавши літературу з проблеми дослідження з'ясували, що дефініції “перевірка”, “облік”, “контроль”, “оцінка” та “оцінювання не знайшли належного обґрунтування і досить часто вживаються як синоніми.

Педагогічний контроль, або перевірка результатів навчання, є обов'язковим компонентом навчального процесу. Він має місце на всіх етапах навчання і сутність його полягає у визначенні результатів навчального процесу. Іноді педагогічний контроль тлумачиться як педагогічна діагностика. В зарубіжній педагогіці педагогічна діагностика трактується як процес, в якому здійснюється визначення рівня засвоєння знань, умінь і навичок, а також деяких аспектів розвитку й вихованості, обробка й аналіз отриманих знань, узагальнення та висновки про хід навчання та просування учнів в засвоєнні навчального матеріалу.

Педагогічний контроль в наукових дослідженнях розглядається як складова управління організації та здійснення навчального процесу. Звідси педагогічний контроль повинен проводитись з урахуванням провідних принципів управління:

- науковості,
- об'єктивності,
- систематичності,
- вимогливості,
- наочності,
- всебічності,
- гласності,
- диференціації,
- індивідуалізації.

Зазначені принципи достатньо ґрунтовно розкриті в роботах Сікорський П., Сікорський С. та ін [68]. Ретельно це питання також розкрито в «Критеріях оцінювання навчальних досягнень учня в у системі загальної середньої освіти» (2011) [38].

Важливим етапом розгляду проблеми здійснення педагогічного контролю в загальноосвітніх навчальних закладах, а саме контролю як його складовою, є визначення провідних функцій. До таких функцій науковці відносять:

– управлінську, яка полягає в тому, що на основі контролю учитель отримує інформацію про стан успішності або недоліки кожного учня і це дозволяє йому правильно скоригувати роботу учня і власну діяльність – змінити методику викладання, оптимізувати зміст навчального матеріалу, удосконалити організацію навчання учнів;

– освітню, яка полягає в тому, що вчитель систематично стежить за навчальною діяльністю учнів, виявляє результати цієї діяльності і коригує її;

– виховну, яка полягає в тому, що систематичний контроль і оцінка успішності сприяє вихованню в учнів свідомої дисципліни, наполегливості в навчальній роботі, працьовитості, почуття відповідальності, обов'язку залучення учнів до взаємоконтролю, сприяє формуванню в них принципів справедливості, колективізму, взаємоповаги;

– розвивальну, яка передбачає, що обґрунтування оцінки вчителем, самооцінки і взаємооцінки сприяє розвитку в учнів логічного мислення, зокрема, вміння аналізу і синтезу, порівняння і узагальнення, абстрагування і конкретизації, класифікації і систематизації в процесі контролю, розвивається пам'ять, удосконалюється мислення на діяльність, мова тощо. Стосовно фізичного виховання необхідно відзначити вплив контролю на розвиток основних функціональних систем організму, рухових здібностей та ін.

– діагностичну, яка полягає в тому, що вчитель виявляє успіху і недоліки в знаннях, вміннях і навичках учнів, з'ясовує їх причини і визначає заходи для підвищення якості навчання, попередження і подолання неуспішності тощо;

– стимулюючу, яка передбачає, що добре вмотивована і справедлива оцінка навчальних досягнень учнів є важливим імпульсом (стимулом) в

навчальній праці, який переростає в стійкий мотив обов'язку і відповідальності.

Всі функції педагогічного контролю взаємопов'язані і носять комплексний характер. Вони безпосередньо впливають на визначення основних цілей і завдань організації навчального процесу на уроках і під час реалізації всіх форм шкільного виховання учнів початкових класів. Орієнтуючись на зазначені вище функції цілі навчання для учнів початкових класів можна поділити на такі основні блоки: освітні, виховні, розвивальні. Мінімальний їх перелік визначений державною програмою (2018 р.) Детальніше функції контролю та оцінювання у процесі навчання молодших школярів представлені в Додатку А.

На підставі визначених функцій, а також провідних цілей навчання та виховання учнів початкових класів, конкретизуються завдання організації навчального процесу. Цей процес здійснює учитель початкової школи з урахуванням особливостей навчального матеріалу (розділу, модулю програми), рівня підготовленості учнів, можливостей матеріально-технічного забезпечення, кліматичних умов тощо.

На основі визначених цілей і відповідних їм завдань здійснюється педагогічний контроль за їх виконанням, що дозволяє вирішити такі його функції як діагностичну та стимулюючу.

Так В.Бондар зазначає, що завданням контролю є, по-перше, визначення правильності і повноти виконання учнями операцій у складі дій, спрямованих на розв'язання навчально-пізнавальних завдань; по-друге – встановлення міри відповідності отриманих результатів вимогам чинних нормативних документів [5].

За роки незалежності науковці України неодноразово зверталися до проблеми теоретико-методологічного обґрунтування проблеми педагогічного контролю в загальноосвітніх навчальних закладах. Перш за все, необхідно виділити основні функції, які покликана виконувати шкільна оцінка:

- визначення ступеня відповідності цілей, поставлених перед учнем, і досягнутих результатів в їх динаміці;
- виявлення поточних утруднень учня і класу в цілому для організації індивідуальної і групової корегувальної роботи;
- визначення якості роботи вчителя по рівню успішності його учнів;
- створення психологічно комфортного освітнього середовища для мотивації дитини до успішної учбової діяльності [12, с.147].

У інших джерелах, до основних функцій педагогічного контролю відносяться:

- з'ясування відповідності учня вчитися певної програми або курсу;
- з'ясування досягнень учня впродовж навчання певного курсу і визначення проблемних галузей ще до закінчення певного курсу або програми;
- порівняння результатів і досягнень певного учня з результатами і досягненнями інших учнів;
- з'ясування об'єму вивченого матеріалу даної програми або курсу (чверті, півріччя, року і тому подібне), тобто як учень використовує матеріал, поданий на початку курсу або програми, в кінці цього курсу або програми [6, 171].

За Т.Канівець [31] функціями оцінки є:

- а) орієнтуюча, впливаюча на розумову роботу школяра, сприяюча усвідомленню учнем процесу цієї роботи і розумінню ним власних знань;
- б) стимулююча, впливаюча на афектно-вольову сферу за допомогою переживання успіху і неспіху, формування притязань і намірів, вчинків і відносин.
- в) виховна – під безпосереднім впливом бальної оцінки відбувається «прискорення або уповільнення темпів розумової роботи, якісні зрушення (зміна прийомів роботи), зміна в структурі сприйняття попереднього досвіду, перетворення інтелектуальних механізмів».

Слід звернути також увагу на те, що у шкільній оцінці стимулююча функція, окрім вказаного, покликана сформувати в учня критичне та самокритичне мислення; виховна – сформувати в учнів упевненість в своїх силах, бажання здобувати нові знання та уміння.

Зауважуємо, що на думку багатьох авторів та [6, 7, 15 та ін.], особливу спонукальну силу шкільна оцінка має в молодшому шкільному віці, оскільки впливає не тільки на свідомість і відчуття учня, але і визначає його місце в колективі однолітків [6]. Саме тому педагогічна оцінка повинна бути суворо об'єктивною, враховувати реальну підготовку учнів, їх знання, уміння, навички, здатність діяти в нових умовах, а також здібності, фізичний і психічний стан дітей молодшого шкільного віку [7]. У цілому педагогічний контроль покликаний сприяти формуванню творчих здібностей учня, розвивати його пізнавальну активність і позитивне відношення до навчання, до творчості.

Разом з тим, відмічаємо, що, за даними Завінаої В.І., Омеляненко С.В. оцінка є самостійним феноменом в навчальному процесі та виконує і специфічні функції. Так, бальна оцінка, на відміну від інших форм педагогічного контролю, має певну юридичну силу [22, с.77 - 80]. Атестат з відмітками є таким документом, за наявності якого виникає право складати іспити у заклади вищої освіти. Також ряд авторів відзначають, що відмітка виконує і соціальну функцію: завдяки їй у дитини починає формуватися усвідомлення суспільного державного сенсу навчання та суспільної свідомості [26; 28; 40 та ін.].

С.Максименко, В.Зайчук, В.Клименко, В.Соловієнко в своїх дослідженнях доводили: що «оцінювання є елементом контролю і ... стає ключовим моментом визначення, в якій мірі навчально-пізнавальна діяльність здійснює вплив на учня як суб'єкта діяльності» [23; с.19].

Вагоме місце контролю в структурі навчального процесу в ряді педагогічних досліджень обґрунтовано з позицій теорії управління. Так контроль називають важливою самостійною ланкою управлінського циклу,

що перебуває в органічному зв'язку з іншими компонентами управління (цілепокладанням, плануванням, організацією, виконанням, стимулюванням, коригуванням). Завдяки контролю реалізується зворотний зв'язок у системі педагогічної взаємодії “вчитель – учень”, що дозволяє оперативно регулювати й коригувати процес навчання, ставити конкретизовані завдання на наступний урок [23].

Оскільки зворотний зв'язок становить основу визначення контролю, зупинимося на аналізі сутності цього поняття.

У педагогічній психології зворотний зв'язок тлумачиться як зіставлення прогнозованих цілей навчання і виховання з досягнутими результатами, коригування результатів навчально-виховного процесу, пошук шляхів його вдосконалення й підвищення педагогічної ефективності. Він є обов'язковим компонентом управління на кожному етапі процесу навчання. [29, с.88]

У сучасній дидактиці зворотний зв'язок найчастіше розглядають як інформацію, що надходить від учня до вчителя і характеризує хід учіння, труднощі й досягнення учня в оволодінні знаннями, у формуванні вмінь та навичок, у розвитку особистісних якостей тощо (В.І. Загвязинський, І.Ф. Харламов, А.В. Хуторський).

Тому інформація, яку отримують учитель і учень на етапі зворотного зв'язку, має бути повною, адекватною, точною, своєчасною, доступною, неперервною, об'єктивною, структурованою, враховувати специфіку етапу педагогічної взаємодії [399].

У сучасній дидактиці все частіше знаходить своє використання поняття “оцінний контроль”, яке підкреслює структурну єдність процесів контролю та оцінювання. Так Н.М. Буринська під оцінним контролем розуміє зворотний зв'язок, який надає інформацію про хід і результати навчальної діяльності та встановлює рівень досягнень учня [6, с.85]. Оцінний та навчальний контроль виділяють П.П. Сікорський, С.П. Сікорський. Учені доводять, що навчальний контроль здійснюється за ходом процесу навчання

та супроводжується стимулюючим якісним оцінюванням. У той час, як оцінний контроль характеризує результати процесу навчання і завершується конкретною кількісною оцінкою, що визначається за певними параметрами, які описують об'єкт оцінювання [49,с.4].

На підставі проведеного аналізу та узагальнення даних психологічної і педагогічної літератури, констатуємо, що контроль означає виявлення, вимірювання та встановлення відповідності результатів навчання його меті й завданням. Основні компоненти та зв'язки контролю представлено в схемі (рис. 1.1.)

Рис. 1.1. Структура контролю у процесі навчання

У науковому тлумаченні процес оцінювання визначається як діяльність чи дія, а оцінка розуміється переважно як показник кількісної складової якості об'єкта.

Філософський зміст поняття “оцінювання” підкреслюють в науковці вказуючи на заємозв'язок категорій “цінність” та “оцінка”, пояснюючи їх як усвідомлення сутності та механізмів природи людської діяльності (В.А. Василенко, Ю.М. Забродін, В.Г. Кремень, Н.С. Столович).

У філософії ціннісне ставлення до об'єкта протиставляється описовому (істинному). Так, при істинному ставленні до об'єкта вихідною точкою є сам об'єкт, а судження про нього є описом цього об'єкта. У випадку ціннісного

ставлення вихідним є певне твердження, що розглядається як еталон чи зразок. Відповідність об'єкта цьому твердженню висловлюється в оцінних судженнях. Як протиставлення істині оцінка, на думку філософів, не може бути істинною чи хибною. Адже істина характеризує відношення між описовим твердженням і дійсністю, а оцінка не є описом об'єкта. Тому оцінки можуть бути доцільними, ефективними, обґрунтованими, детальними тощо, але не істинними чи хибними [57].

Крім того, оцінювання досліджується психологами як психічний процес відображення суб'єкт-суб'єктних відносин переваги, що реалізується в ході порівняння предмета оцінки й оцінної підстави (Н.А. Батурін).

В.О.Сухомлинський відзначає, що взаємодія вчителя й учнів “пронизана” оцінними моментами, а оцінювання здійснюється на підставі результатів діяльності, її досягнень і провалів, достоїнств і недоліків, тому “оцінка повинна бути результатом, а не метою діяльності” [71].

У сучасних педагогічних словниках дефініція “оцінка” переважно представлено в значенні діяльності, дії та процесу. Так, в Українському педагогічному словнику термін подаються оцінки: «визначення і вираження в умовних знаках – балах, а також в оцінних судженнях учителя ступеня засвоєння учнями знань, умінь і навичок відповідно до вимог шкільних програм, рівня старанності і стану дисципліни» [13]. Оцінювання в умовах Нової української школи здійснюється при систематичному вивченні результатів навчальної діяльності школярів на уроках і в позаурочний час, а також під час спеціальної перевірки знань, умінь і навичок [73].

С.Ф. Сухорський конкретизував місце оцінювання в процесі педагогічної взаємодії вчителя й учнів і визначав його як “заключну частину перевірки знань” [72].

У роботах американських та англійських учених поняття “оцінювання” переважно означає процес встановлення якості освітніх програм, ефективності діяльності школи та результативності роботи вчителя. Навчальна програма охоплює всі аспекти діяльності в освітньому закладі:

цілі, зміст, організацію та результати взаємодії. Тому функціонують різні визначення оцінювання, його розуміють як “метод контролю за розвитком навчальної програми та її вдосконалення” (Д. Гопкінз), “процес виявлення того, наскільки вирішено освітні завдання” (Р. Тайлер), “вимірювання заслуг особистості або діяльність, що складається з опису і висновку” (Д. Нево), “систематичний аналіз наслідків сучасної навчальної програми – аналіз, який приводиться, щоб удосконалити цю та інші програми, що мають спільну мету” (Кронбах)[14].

Проведений теоретичний аналіз педагогічної, психологічної, методичної літератури, що стосується проблеми оцінювання навчальних досягнень учнів, дозволив окреслити напрями її розв’язання в сучасній науці.

Основними серед них є:

- визначення функцій та завдань оцінювання (К.Г. Делікатний, Г.С. Костюк, І.І. Кулібаба, Н.Є. Мойсеюк, В.О. Онищук, С.І. Перовський, В.О. Семиченко, О.Я. Савченко, С.Ф. Сухорський, Л.І. Прокіпець, М.М. Фіцула та ін.);
- визначення принципів оцінювання та вимог до його здійснення (К.Г. Делікатний, В.О. Онищук, І.А. Папахчян, С.І. Перовський, В.М. Полонський, О.Я. Савченко, Л.І. Прокіпець, С.Ф. Сухорський, та ін.);
- аналіз результатів навчання як об’єктів оцінювання (Т.Л. Коган, В.С. Ледньов, П.І. Підкасистий, В.М. Полонський, О.Я. Савченко, та ін.);
- встановлення рівнів засвоєння знань, умінь, навичок (В.В. Красєвський, В.Ф. Паламарчук, В.П. Сімонов та ін.);
- обґрунтування критеріїв та норм оцінювання навчальних досягнень учнів на загальнопедагогічному та конкретнопредметному рівнях (Т.М. Байбара, Н.М. Бібік, М.С. Вашуленко, І.І. Кулібаба, В.О. Мартиненко, К.І. Пономарьова, О.Ю. Прищепа, О.Я. Савченко, В.В. Силков, В.О. Сластьонін, О.Н. Хорошковська, І.Є. Фарбер І.С. Якиманська та ін.);
- розробка форм, видів оцінок навчальних досягнень учнів та оцінних шкал (С.Ф. Сухорський, І.Ф. Харламов, Г.В. Циганенко та ін.).

Сьогодні результати процесу навчання стають об'єктами педагогічного оцінювання (М. Барна, О. Гірний, В.П. Сімонов).

Поглиблює та розширює поняття “результати процесу навчання” О.Я.Савченко. Учена називає результатом навчання загальну освіченість особистості, яку розуміє як здатність суб'єкта до індивідуального сприйняття світу, широке використання суб'єктивного досвіду в оцінці навколишньої дійсності на основі особистісно значущих цінностей та внутрішніх установок [35]. Таким чином, якісні характеристики знань, є мірилом (критерієм) оцінювання [66].

Таким чином, висновки теоретичного аналізу змісту та організації процесу оцінювання навчальних досягнень молодших школярів вказують на те, що оцінювання представляє собою складний аспект педагогічної взаємодії між учителем та учнями в навчально-виховному процесі. Предмети, мета, функції, види, принципи, критерії, рівні навчальних досягнень, а також види та форми оцінок становлять структурні елементи цього цілісного процесу оцінювання [57]. Зміст та зв'язки структурних компонентів процесу оцінювання відображено в рис 1.2.

Рисунок вказує на те, що об'єктами процесу оцінювання є досягнення учнів у навчанні, такі як знання, уміння, навички, творчий досвід та емоційно-ціннісне ставлення. Мета оцінювання передбачає врахування об'єкта оцінювання, місця в структурі навчального процесу (формувальне чи підсумкове) та головної функції оцінювання в конкретних ситуаціях. відповідно до об'єкта, мети та виду оцінювання рекомендацій, критерії, характеристик досягнень у навчанні (якість знань, рівень умінь, рівень оволодіння творчим досвідом та емоційно-ціннісним ставленням). На основі обраного критерію встановлюється рівень досягнення учня (високий, достатній, середній, початковий). Якісна або кількісна характеристика рівня досягнення виражається вчителем у формі оцінки або оцінного судження чи оцінки-балу (відповідно до рішення шкільної педагогічної ради).

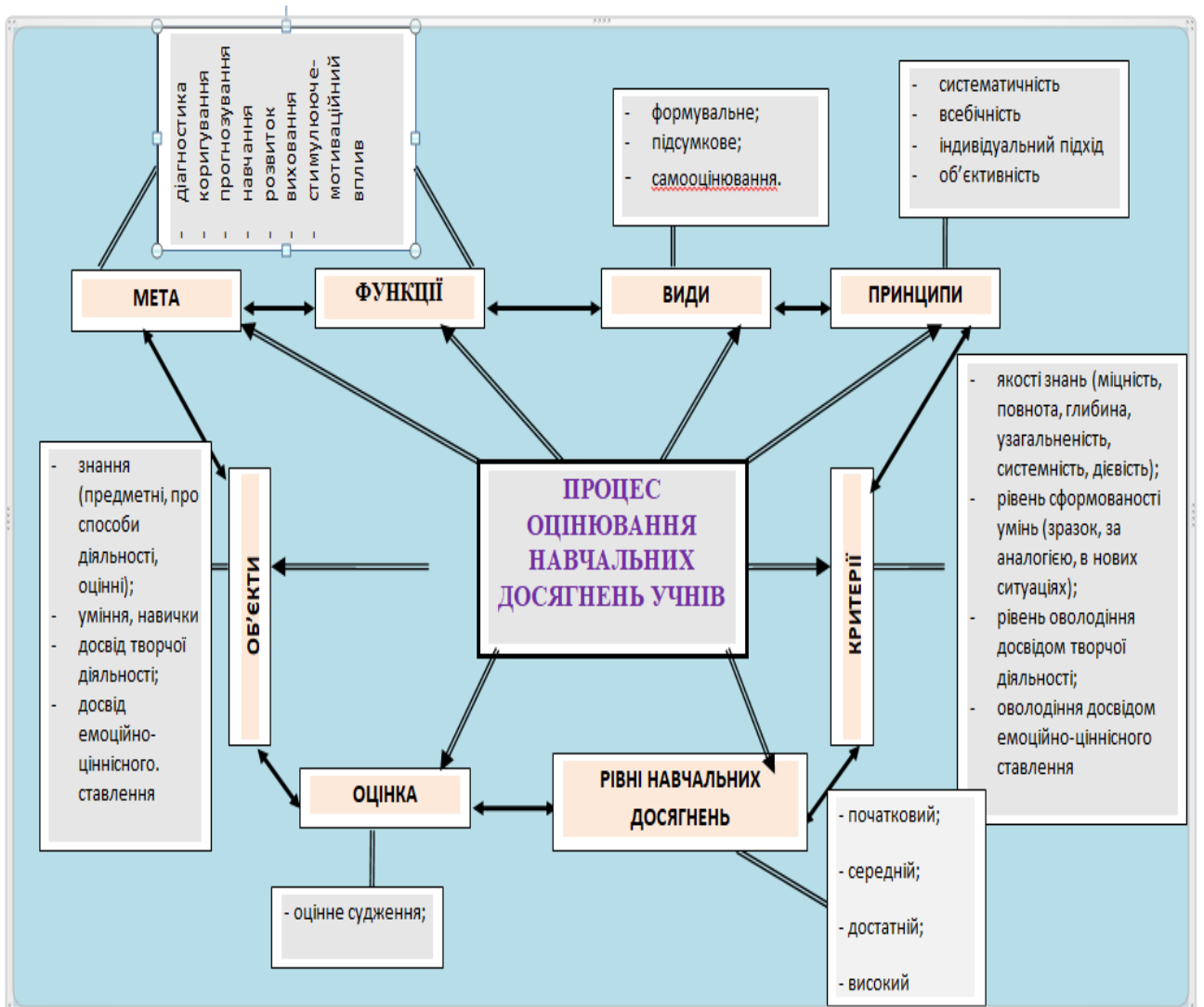

Рис. 1.2. Структурні компоненти процесу оцінювання навчальних досягнень молодших школярів (за О.Онопрієнко)

Процес оцінювання, як підсистема педагогічної системи, забезпечує взаємодію між педагогом та учнем. Оцінювальна діяльність вчителя спрямована на аналіз досягнень учня, визначення рівня їх відповідності поставленій меті, формулювання та повідомлення оцінки. Діяльність учня в оцінюванні відбувається в сприйнятті оцінки вчителя та висловленні відповідної пізнавальної та емоційної реакції на неї.

Оцінювальна діяльність вчителя має складну структуру, що включає чітку послідовність дій та операцій, які починають реалізацію функцій та завдань оцінювання.

Отже, виходячи з викладеного, оцінювання повинно контролювати тільки ті уміння, навички та знання, які вчитель передає учням у рамках освітнього процесу, тому що воно повинно стимулювати, виховувати, корегувати, мотивувати, закладати бажання до навчання та формувати суспільну свідомість.

1.3. Особливості організації формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів в НУШ

У науково-методичних дослідженнях різних років здійснювався пошук ефективних форм вираження результатів оцінювання – оцінки.

За рівнем узагальнення педагогічні оцінки вчений Н.Зубалій поділяв на парціальні, фіксовані та інтегровані. Парціальна оцінка є первиною (вихідною) формою педагогічної оцінки, що стосується конкретного факту (знання, уміння, навички, поведінки), висловлюється у формі оцінного судження. Фіксована оцінка характеризує проміжні або кінцеві успіхи школяра, його старанність на уроці; має порівняно вищий рівень узагальнення та синтезований характер; виражається у формі кількісної характеристики [26].

Інтегральною формою педагогічної оцінки, на думку Н.Зубалій, є педагогічна характеристика, яка стосується особистості та поведінки в цілому. Вчений наголошує, що “педагогічна оцінка – це не окремий акт, а багатогранний процес із рядом стадій: а) парціальна оцінка, що є першим джерелом обліку успішності і психологічного впливу педагога на учня; б) фіксована оцінка обліку успішності; в) інтегрована оцінка (педагогічна характеристика)” [26, с.15].

У Україні в різні історичні періоди використовувалися різні форми оцінки: оцінні судження, цифрові бали, оцінні характеристики, безоцінне навчання, невербальні форми вираження (жести, міміка, модуляції голосу та ін.).

Ідея зміни традиційної шкали оцінювання здавна відома в педагогіці. Ще в 60-х роках ХХ століття шестибальну шкалу оцінок пропонував С.Ф. Сухорський: “незадовільно”, “посередньо”, “задовільно”, “добре”, “відмінно”, “блискуче”. У числових балах вона визначалася як: “0” – відсутність належних знань; “1”, “2”, “3”, “4” – різні ступені засвоєння передбаченого програмою матеріалу; “5” – понадпрограмові знання [72].

У другій половині ХХ століття в практику роботи школи активно впроваджувалася ідея використання особливої форми оцінки – поурочного балу [84]. Оцінка повідомлялася в кінці уроку і характеризувала всю виконану роботу учня. Поурочний бал давав змогу узагальнено, комплексно оцінити навчальні досягнення учня. З іншого боку – поурочний бал міг виставлятися лише кільком учням, що призводило до зниження пізнавальної активності інших школярів. Тому, аналізуючи ефективність упровадження поурочного балу як форми оцінки, Н.Г. Казанський, Г.С. Назарова, Б.П. Єсіпов, С.І. Руновський та ін. стверджували, що поурочний бал – не догма, а лише одна із можливих форм оцінки навчальних досягнень, яка не заперечує інші види оцінок і може використовуватися у поєднанні з ними.

Згідно з нормативними вимогами Нової української школи оцінювання навчальних досягнень учнів молодшого шкільного віку здійснюється словесно (вербально).

Ідея безоцінного (безбального) оцінювання навчальних досягнень школярів обґрунтовується в ряді публікацій останніх років [75; 78]. Переважно в них розглядається безбальне оцінювання як відмова від цифрового і заміна його “змістовою оцінкою” – розгорнутою вербалізованою характеристикою процесу навчання і результатів пізнавальної діяльності учня. Так, В.Хайруліна пропонувала замінити абстрактні числові бали глибокою, багатогранною оцінкою праці учнів на уроці. Важливо оцінювати не те, чого дитина не знає, а те, що змогла дізнатися [9].

З метою забезпечення ефективного вимірювання якості навчальних досягнень та об’єктивного їх оцінювання в сучасній школі з 2000/01

навчального року впроваджено 12-бальну шкалу оцінювання, побудовану за принципом урахування рівня особистих досягнень учня. Нова система оцінювання спрямована на гуманізацію освіти, методологічну переорієнтацію процесу навчання на розвиток особистості людини, впровадження особистісно зорієнтованого підходу до навчання, підвищення якості та об'єктивності оцінювання [6; 9; 75].

Останнім часом серед української педагогічної громадськості точиться жвава дискусія щодо питань запровадження компетентісного підходу в національну систему освіти [4]. Під поняттям “компетентісний підхід” розуміється спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (основних, базових) і предметних компетентностей особистості. Результатом такого процесу буде формування загальної компетентності людини. Що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості. Така характеристика має сформуватися в процесі навчання і містити знання, вміння ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості (Н.М. Бібік, О.І. Локшина, О.І. Пометун, О.Я. Савченко, С.Е. Трубачева).

Формування змісту освіти на компетентісній основі обумовлює потребу розробити технології оцінювання рівня компетентностей та компетенцій учня. Проблема оцінювання компетентісного рівня учня є новою і досить складною, оскільки компетентності є комплексними багаторівневими утвореннями. Тому розроблення оцінних засобів рівня сформованості зазначеної характеристики відбувається в напрямку використання комплексних вимірників [58].

Світові дослідження щодо оцінювання компетентісних характеристик відбуваються двома основними напрямками і зосереджуються на розробленні технологій оцінювання як ключових компетентностей (“Визначення та відбір компетентностей: концептуальні засади” – DeSeCo), так і предметних компетенцій (“Міжнародна програма з оцінювання навчальних досягнень учнів у сфері функціональної грамотності” – PISA).

У Положенні про оцінювання учнів 1-4 класів визначено підходи оцінювання успішності навчання учнів у контексті особистісно-орієнтованого та компетентнісного підходів. Це документ, який враховує вимоги статті 54 Закону України "Про освіту" щодо забезпечення академічної свободи педагогічних працівників. Також враховані Методичні рекомендації щодо формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти в середніх навчальних закладах, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 30.11.2020 № 1480, а також Методичні рекомендації з оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів загальноосвітніх шкіл, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України. і науки України від 13.07.2021 № 1480.

Це положення розроблено відповідно до наведених нормативно-правових актів і враховує принципи академічної свободи, а також встановлює принципи оцінювання, які сприяють впровадженню особистісно-орієнтованого та компетентного навчання. Документ освіти визначає методику та процедуру оцінювання успішності учнів 1-4 класів, а також враховує важливі аспекти формування внутрішньої системи забезпечення якості.

Відповідно до зазначених нормативних документів, процес оцінювання розглядається нами як збір інформації про рівень засвоєння матеріалів учнями, аналіз цієї інформації та її узагальнення для формулювання висновків щодо об'єкта оцінювання. Оцінка талантів і здібностей його спрямована на створення належних умов для розвитку талантів і здібностей кожного школяра, формування в нього компетентностей та універсальних навичок відповідно до вікових, індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб. Також ця дія спрямована на визначення якості освітнього процесу та визначення шляхів його підвищення.

Основною рисою процесу оцінювання є взаємодія учасників освітнього процесу на рівноправних засадах, спрямована на розвиток суб'єктної позиції учня чи учениці. Це досягається шляхом активного залучення їх до

самооцінювання та взаємооцінювання, а також прийняття рішень щодо своєї подальшої навчальної діяльності.

Відповідно до Закону України "Про загальну середню освіту", оцінювання базується на принципах дитиноцентризму, доброчесності, об'єктивності, справедливості, систематичності, неупередженості, критеріальності, перспективності, гнучкості, конфіденційності та диференційованості. Також враховуються принципи чіткості, плановості, відкритості, прозорості та доброзичливості.

При цьому важливо притримуватись в навчальному процесі саме етичних принципів оцінювання. Тобто можемо констатувати, що процес оцінювання повинен бути: справедливим, правдивим, заохочувальним, різнобічним, простим таким, що розширює перспективи та спрямований на розвиток різних освітніх галузей.

В Новій українській школі вчителі початкових класів мають керуватися ціннісними орієнтирами в процесі оцінювання:

1) Оцінювання має бути об'єктивним, справедливим, доброчесним, незалежним.

2) Розуміння процесу оцінювання як частини освітнього процесу.

3) Процес оцінювання повинен реалізовуватися на засадах компетентнісного підходу.

4) Молодшим школярам необхідно приймати активна участь в оцінюванні, а саме здійснювати взаємо- та самооцінювання. Кожен загальноосвітній навчальний заклад має право на власну систему оцінювання та контролю навчальних досягнень молодших школярів [69; 73].

За основу обравши фінський досвід в умовах Нової української школи визначені такі основні принципи оцінювання: процес оцінювання має бути рівним; він вимагає співпраці, відкритості та участі молодших школярів у цьому процесі, а тому передбачає зворотний зв'язок, взаємодію, співпрацю між батьками та школою. Також процес оцінювання в НУШ повинен відповідати принципу системності та послідовності. Цьому сприяють шкільні

навчальні процедури, процес оцінювання власної роботи педагогом цілеспрямована робота. Зміна видів оцінювання повинна проводитися досить часто. Основний орієнтир даного процесу має ґрунтуватися на цілях та критеріях, при цьому має враховуватися вік та здібності молодших школярів.

Аналіз мети дослідження, особливостей процедур і інструментарію свідчать про базові відмінності зарубіжних систем освіти у вимірюванні її результатів. Зокрема, моніторингові завдання не прямо пов'язані з навчальними предметами чи освітніми галузями, а потребують інтегрованого бачення проблеми, мають виражений практико-орієнтований характер, передбачають виявлення навчального і життєвого досвіду учнів.

У Концепції Нової української школи визначено зміни у підходах до оцінювання навчальних результатів. Один із таких підходів - це формувальне оцінювання, яке спрямоване на покращення процесу навчання.

Завдяки формувальному оцінюванню навчальних досягнень молодших школярів вчитель має можливість відстежувати прогрес учня в досягненнях навчальних цілей і носити корективи в освітній процес. Для учня формувальне оцінювання служить не лише рецензією, але й рекомендаціями до подальших дій, уникаючи педагогічного вироку.

Здійснення оцінювання результатів навчальної діяльності учнів відповідно до визначених вимог є необхідною передумовою його ефективності.

Висновок до першого розділу

Аналіз наявної психологічної, педагогічної та методичної літератури з даної проблематики вказує на те, що оцінювання навчальних досягнень молодших школярів виступає ключовим елементом у структурі освітнього процесу та особистісного розвитку учнів. Сучасна теорія вже частково здійснювала дослідження окремих аспектів цього питання, таких як визначення сутності, функцій та оцінювання завдань; місця в структурі педагогічної взаємодії між учнями та його вчителем; обґрунтування вимог і принципів до його реалізації; аналіз результатів навчання як об'єктів оцінювання; встановлення рівнів засвоєння знань, умінь та навичок; обґрунтування критеріїв та норм оцінювання навчальних досягнень молодших школярів; а також вибір видів та форм оцінок, розробки оцінних шкал тощо.

Однак, враховуючи актуальність та багатоаспектність дослідження даної проблеми, залишаються відкритими питання змісту та структури формульованого оцінювання навчальних досягнень молодших школярів у якості компонента педагогічної взаємодії між учнями та вчителями, а також методи підготовки вчителя до впровадження цього виду оцінювання. Більше дослідження цих аспектів може внести важливий вклад у вдосконалення практики оцінювання та забезпечення якісного навчального процесу для молодших учнів.

Таким чином, можемо констатувати, що основні аспекти оцінювання навчальних досягнень молодших школярів включають в себе лише обмеження широкого спектру можливостей формульованого оцінювання в навчальному процесі НУШ. Наприклад, вивчені аспекти не охоплюють аналіз впливу формального оцінювання на мотивацію навчання учнів та їх психологічний комфорт, які можуть бути меншими чинниками для успішного навчання на ранніх етапах освіти.

Розділ 2.

ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ВЧИТЕЛЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В НУШ

2.1. Констатувальне дослідження стану сформованості умінь організовувати формувальне оцінювання в початковій школі

Контроль та оцінювання є важливими компонентами освітнього процесу. Забезпечення ж оптимальних умов для проведення контролюючої та оцінювальної діяльності на всіх етапах навчального процесу завжди буде у полі уваги педагогів та науковців. Звичайно, що кожен може мати власну думку про організацію та доцільність тих чи інших видів контролю та оцінювання, але лише практично апробована і перевірена система має право на існування. Щоби оцінювання приносило віру у власні сили, впевненість у знаннях, а контроль був успішним і дієвим; знімалися проблеми дискомфорту учасників навчального процесу, то і вчитель, і учень повинні бути готовими до співпраці, мати єдину мету, намагатися створити максимально комфортні умови навчання.

Теоретичне дослідження з проблеми формувального оцінювання навчальних досягнень учнів в умовах Нової української школи проводилося нами на всіх етапах паралельно з іншими видами досліджень.

Активний пошук ефективних підходів до формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів спонукав до створення методичного інструментарію з урахуванням вимог сучасної початкової школи. Адже відомо, що методичний інструментарій – це сукупність способів діяльності педагога, професійних умінь та прийомів навчання, якими володіє вчитель, і які використовує в процесі навчання молодших школярів. [73, с. 11]. На нашу думку, оцінювальні підходи, які використано у методичному інструментарії, детальніше та повніше, порівняно з традиційними підходами до оцінювання навчальних досягнень учнів,

відображають всі види контрольної-оцінювальної діяльності. Вони спонукатимуть учнів до систематичного навчання, яке базується на щоденній підготовці до навчальних занять, виконанні домашніх (самостійних) робіт, сприятимуть самонавчанні та самоосвіті.

Головними із емпіричних методів дослідження є педагогічний експеримент, який включає організацію та проведення дослідницького етапу. Для перевірки завдань дослідження застосовувалася система методів практичного та емпіричного дослідження, які об'єднують загальнонаукові і спеціальні методи. Проведенню дослідницького експерименту передували й інші емпіричні методи:

- діагностичний (вивчення психолого-педагогічних, історичних літературних джерел із проблеми дослідження);
- прогностичний (спостереження, бесіди, опитування, анкетування учнів та вчителів);
- вивчення та узагальнення педагогічного досвіду та аналіз власного досвіду.

Для підтвердження актуальності поставленої нами проблеми ефективного формувального оцінювання навчальних досягнень учнів у 2022 – 2023 рр. було проведено констатувальне дослідження, яке дало змогу окреслити загальну картину досліджуваної проблеми. Розв'язанню даного завдання сприяло вивчення та аналіз психолого-педагогічних літературних джерел, узагальнення наукових підходів до контролю та оцінювання успішності учнів у загальноосвітніх навчальних закладах.

При вивченні літературних джерел головну увагу було приділено аналізу:

- інструктивних та нормативних документів загальноосвітніх навчальних закладів (програми та навчальні плани; критерії навчальних досягнень учнів);
- психолого-педагогічних передумов становлення контрольної-оцінювальної діяльності;

- публікацій вітчизняних та зарубіжних науковців, де висвітлювалися проблеми контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів, зокрема, формувального оцінювання досягнень молодших школярів.

У результаті констатувального етапу доведено актуальність поставленої проблеми, виявлено ставлення, очікування, запити школярів та учителів до проблеми контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів, визначено основні напрями розв'язання поставленої проблеми. У перебігу констатувального етапу дослідження нами було виконано аналіз навчальних планів та програм, навчально-методичної документації, навчальних і методичних посібників. Також проведено відповідні спостереження, організовувалися бесіди з учнями та учителями; відвідано та проаналізовано уроки, вивчено підходи до формувального оцінювання навчальних досягнень учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. У ході констатувального етапу також було проведено анкетування учнів молодшого шкільного віку та учителів. Анкетування учасників навчального процесу проводилося з відповідними роз'ясненнями, які окреслювали мету пошукової роботи та потребу у використанні здобутих результатів.

Особливу увагу було приділено одержанню найбільш об'єктивних відповідей, що давали змогу зрозуміти, яку сутність відображає контрольно-оцінювальний процес у навчальному закладі, які мотиви спонукають учнів до одержання високих балів, систематичному навчанню. Відповідно до завдань дослідження проведено анкетування учнів (додаток Б) і учителів (додаток В). В анкетуванні брало участь 32 учителя та 120 учнів початкових класів серед них 16 вчителів і 60 учнів Чернівецької гімназії №7 Чернівецької міської ради та 16 вчителів і 60 учнів Чернівецького ліцею №22 імені Антона Кохановського Чернівецької міської ради.

Виявилось, що за необхідність оцінок у навчальному процесі висловилося 68% опитуваних учнів. Важливою вимогою оцінювання залишається об'єктивність, проте лише 30% респондентів вважають

одержану ними оцінку завжди об'єктивною, а 40% дали негативну відповідь. Саме тому, пам'ятаючи про головний принцип оцінювання – об'єктивність, учителям потрібно враховувати індивідуальні особливості розвитку учня, організувати систематичні спостереження за цими особливостями, враховувати їх при проведенні оцінного судження чи виставленні оцінки.

Аналіз анкет встановив, що оцінювання відіграє важливу роль у навчальному процесі, а оцінка – найголовніше заохочення в педагогічній праці. 34% молодших школярів бажають, щоб їхні знання (робота) завжди були оцінені. Оцінювання має бути у навчальному процесі хоча б тому, що учні засвоюють власне те, за що їх оцінюють. Тому якісно буде виконана лише та робота, яка буде належно перевірена й оцінена.

Введення формувального оцінювання, коли було вилучено негативну оцінку та влючення словесного вербального, не вирішило проблеми об'єктивності оцінювання навчальних досягнень учнів. У деяких випадках це привело до конфліктів між суб'єктами навчання (здебільшого стосується підсумкового контролю та оцінювання, де розмитість встановлених критеріїв проявилася найбільше). Зміна лише оцінювальної шкали без перебудови підходів до оцінювальної діяльності не змогли полегшити розв'язання „вічної” педагогічної проблеми. Ми знаємо, що контроль і оцінювання мають суб'єкт-суб'єктну природу, а це породжує суперечність між учасниками навчального процесу, зокрема у руслі оцінювання. Надалі залишається головною суперечність між підходами до формувального оцінювання та реальним сприйняттям їх учнями та їх батьками. Це підтверджує аналіз анкет: 42% учнів вважає, що формувальне оцінювання впливає на якість навчання. 56% учителів також вважають, що формувальна оцінка вплив на об'єктивність оцінювання.

Погляди на можливості формувального оцінювання у молодших школярів і учителів суттєво відрізняються. Адже, протягом уроку учень має можливість отримати оцінне судження про виконану роботу, а в кінцевому

варіанти результати підсумкового оцінювання зрідка відрізняються з різних причин та факторів.

Так в результаті опитування спостерігали розподіл думок учасників експерименту щодо формувального оцінювальної навчальних досягнень молодших школярів. Подобається така система оцінювання 60% молодших школярів, приймає такий вид оцінювання 42% учителів; 31% учнів і 50% вчителів відповідно, решта респондентів обрали інші оцінювальні шкали (утрималось 8% вчителів та 9% учнів не визначились). Результати представлені в гістограмі 2.1. та гістограмі 2.2.

Оцінювання – невід’ємна складова освітнього процесу, проте досить непростя не лише для молодого вчителя, а й для досвіченого. Багато учителів мають певні труднощі, що виникають при оголошенні формувальної оцінки учням та використанні різних інструментів формувального оцінювання. 34%

учителів відчувають цю трудність в узгодженні оцінки з реальними знаннями учня, 40% з роллю та значимістю навчальних параметрів (поточний контроль, домашня робота, контрольна робота, самостійна робота тощо). Як бачимо, із введенням формувального оцінювання виникає суперечність між реальними знаннями школярів та об'єктивним оцінюванням цих знань, що зумовлено складністю співвідношення оцінки до певного масиву навчального матеріалу і розробленням для цього адекватних критеріїв. Підсумкове оцінювання, яке проходить у традиційному вигляді в умовах збільшення оцінювальної шкали дає збій, втрачаючи свою головну функцію – об'єктивність, через те, що виставляючи в оцінних листках тільки рівні навчальних досягнень багато учнів та їх батьків звертаються з роз'ясненням до вчителів, щодо переводу зазначеного рівня в бали за 12-бальною шкалою..

Розмитість деяких критеріїв формувального та підсумкового оцінювання та орієнтація частини батьків на бальну оцінювальну шкалу (37% опитаних педагогів співставляють формувальні оцінки з 12-бальною шкалою) при цьому суттєво зменшує об'єктивність оцінки. Адже вони мають слугувати дієвим керівництвом не лише для учителів, а й для учнів, а також формувальне оцінювання відіграє важливішу роль ніж просто фіксація результатів. Вчителі наголошують, що при введенні формувального оцінювання все важче стає коментувати роботи учнів та пояснювати відповідні критерії. Однак, це говорить про те, що основне завдання вчителів розібратися в новій системі оцінювання, а це можливо здійснити шляхом самонавчання, відвідування вебінарів, проходження курсів підвищення кваліфікації задля розширення діапазону знань в галузі контрольно-оцінювальної діяльності в Новій українській школі.

Неоднозначним залишається питання формувального оцінювання, оскільки практично неможливо втілити ідеальний варіант контролю – опитати кожного уроку всіх учнів однаково кількість разів із відповідним оцінюванням. Виникає запитання: „Яку частину оцінки відображає

формувальний контроль у підсумковій оцінці?” Невирішеною залишається проблема співвідношення між обсягом елементів знань і практичних дій, які спроможний охопити вчитель формувальним оцінюванням. Водночас неможливо заперечити мотиваційного впливу формувального оцінювання на учнів, окрім цього місце, яке він займає у навчальному процесі, не таке вже й вагоме, бо не завжди вдається здійснювати його згідно рекомендацій. Тому найбільша вага припадає на контрольну роботу. Однак і тут виникає сумнів: чи реально проконтролювати теоретичні та практичні вміння в одній контрольній роботі, що підсумовує певну тему.

Як відомо, пріоритет контрольної роботи – це практичні навички, а теорія залишається на поточне опитування. 97% учителів вважають, що підсумкова контрольна робота не є показником засвоєння учнями теми, що зумовлює використання інших видів контролю. Однак саме письмовим роботам учителі надають перевагу під час контролю засвоєних учнями знань: 90% використовують формувальне оцінювання, а домашні роботи оцінює 54% опитуваних, що недостатньо. Відомо, що навчання з домашніми завданнями підвищує його ефективність на 30%, а «щоденна перевірка домашньої роботи на початку уроку додає 50% приросту ефективності». Проблема „домашнього завдання” продовжує бути дискусійною у педагогіці, зокрема, такі його аспекти, як частота, узгодження з вивченим матеріалом та іншими предметами, перевантаження та продуманість.

Актуальними є питання щодо вміння учня оцінити власну роботу, зуміти оцінити відповідь товариша, а також залучення учнів до контрольної оцінювальної діяльності. Однією з характерних ознак педагогіки співробітництва є активна участь школярів у контролі та оцінюванні знань. Перевіряючи та оцінюючи правильність виконання завдань, учитель повинен уважно прислуховуватися до оцінних суджень учнів, пропонувати їм спробувати оцінити усні відповіді чи письмові роботи своїх однокласників. Не слід цього боятися, адже самі учні є більш вимогливими один до одного.

Водночас вчителю слід розуміти, що завищені оцінки викликають таку ж негативну реакцію в учнів, як і занижені.

Залучення школярів в оцінювальний процес є важливим психологічним моментом у формуванні особистості школяра, оскільки посилює інтерес до навчально-пізнавальної діяльності. Адже 42% молодших школярів вважає, що повинні та змогли би оцінити своїх однокласників та свої знання, і лише 14% опитуваних учнів практикують таке оцінювання на уроках. 42% учителів використовують самооцінку учнів. При цьому, 38% учителів зовсім не використовують самооцінку учнями своїх знань.

Вважаємо, що учням необхідно прищеплювати уміння взаємоконтролю, самоконтролю та самооцінювання. Це важливо, по-перше, для вчителя, адже він позбувається щоденного, щогодинного контролю за навчальною діяльністю кожного учня, по-друге, з психолого-педагогічної та виховної точки зору, й для учнів, які ставши активними учасниками навчального процесу, беруть участь у керуванні своєю навчальною діяльністю, одержують задоволення від навчання. Все це, безумовно, стимулює їхні прагнення до творчості та самостійності.

Зауважимо, що одним із головних завдань, яке виконує контроль та формувальне оцінювання у навчальному процесі – забезпечення зворотного зв'язку. Але лише 24% молодших школярів виділяє його як головне завдання оцінювального процесу, 45% зазначає, що саме інформування про рівень знань є першочерговим завданням оцінювання в школі.

Водночас саме зворотний зв'язок є основою успішного навчання учня та професійного становлення вчителя. Адже за допомогою зворотного зв'язку учитель може бачити прогалини у знаннях своїх вихованців, труднощі, які виникають у них під час навчального процесу, а це дає йому змогу шукати ефективні та оптимальні шляхи до їхнього розв'язання, сприяючи тим самим педагогічному професіоналізму.

Підсумовуючи зазначимо, що Нова українська школа у нових освітньо-політичних умовах стає відкритою до освітніх перетворень та нововведень, дозволяє випробовувати та впроваджувати нові підходи до контролю та оцінювання навчальних досягнень молодших школярів.

Отже, контроль і оцінювання як важливі компоненти дидактичного процесу, завжди повинні займати одне з чільних місць в освітньому процесі початкової школи.

2.2. Алгоритм діяльності вчителя початкових класів при організації формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів

Здатність педагога ефективно проводити оцінювальну діяльність виявляється у його вмінні методично грамотно здійснювати і процес формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів.

Уміння оцінювати є складним комплексним вмінням, структура якого складається з часткових вмінь вчителя, а саме виконання оцінювальних дії та операції на кожному етапі оцінювання.

Комплексне вміння здійснювати формувальне оцінювання навчальних досягнень молодших школярів розуміється як структурна єдність умінь, пов'язаних з основними етапами процесу оцінювання.

Комплексне уміння здійснювати формувальне оцінювання навчальних досягнень молодших школярів включає:

I. Уміння визначати мету оцінювання.

1.1. уміння визначити мету вивчення теми з урахуванням її місця й зв'язків у системі цілісного процесу навчання.

1.2. уміння визначити етап процесу навчання та відповідний йому вид оцінювання навчальних досягнень (поточне, тематичне, підсумкове, повторне).

уміння конкретизувати мету оцінювання, враховуючи специфіку предметного змісту, цілей процесу навчання, вікових та індивідуально-психологічних особливостей школярів.

II. Уміння встановлювати об'єкти оцінювання в конкретній педагогічній ситуації.

2.1. уміння виконати логіко-структурний аналіз змісту теми, визначити логічно завершені частини, зміст і структуру когнітивних елементів кожної з них.

2.2. уміння в кожній логічно завершеній частині виділити знання, вміння, навички, способи творчої діяльності, досвід емоційно-ціннісних ставлень, які учні повинні засвоїти.

2.3. уміння включити виділені об'єкти для поточного, тематичного, семестрового й підсумкового оцінювання.

III. Уміння конкретизувати загальні критерії оцінювання:

- 3.1. уміння визначити загальні характеристики відповідних об'єктів оцінювання: якості знань (міцність, повнота, глибина, узагальненість, системність, дієвість); рівень сформованості вмінь (копіювання зразка способу діяльності, виконання способу діяльності за зразком, за аналогією і в нових ситуаціях); рівень оволодіння творчою діяльністю (частково пошуковий, пошуковий); рівень оволодіння досвідом емоційно-ціннісного ставлення (засвоєння оцінних морально-етичних норм, правил поведінки; висловлення ставлень; виконання діяльності на основі засвоєних норм і правил).
- 3.2. уміння конкретизувати загальні критерії стосовно кожного з виділених об'єктів оцінювання та визначених цілей процесу навчання.

IV. Уміння зіставляти реальні результати навчально-пізнавальної діяльності з цілями процесу навчання на основі критеріїв:

- 4.1. уміння проаналізувати й порівняти реальні й прогнозовані результати процесу навчання на основі визначених критеріїв оцінювання.
- 4.2. уміння узагальнити дані про відповідність навчальних досягнень встановленим вимогам і критеріям.
- 4.3. уміння встановити невідповідності між прогнозованими результатами та реальними досягненнями школярів.

V. Уміння визначати рівень навчальних досягнень молодших школярів та відповідних норм оцінок.

VI. Уміння вибирати ефективні форми і види оцінки:

- 6.1. уміння проаналізувати відповідь учня.
- 6.2. уміння вказати позитивні сторони відповіді.
- 6.3. уміння визначити помилки та неточності.
- 6.4. уміння встановити їх причини та окреслити шляхи виправлення.
- 6.5. уміння вибрати вербальні і невербальні засоби для побудови оцінного судження.
- 6.6. уміння моделювати оцінне висловлювання.
- 6.7. уміння фіксувати оцінну характеристику у вигляді оцінки-балу.

VII. Уміння повідомляти оцінки учневі.

Отже, процес формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів, як ключовий елемент педагогічної взаємодії між учителем та учнями молодшого шкільного віку, наділений власною структурою, компонентами та елементами, яка функціонально реалізується через послідовність взаємопов'язаних етапів. Ці етапи включають визначення мети формувального оцінювання, встановлення об'єктів формувального оцінювання в конкретних життєвих ситуаціях, уточнення загальних критеріїв оцінювання, порівняння реальних результатів з цілями навчання на основі визначених критеріїв, визначення рівня навчальних досягнень молодших школярів (початковий, середній, достатній, високий). , вибір ефективних видів та форм оцінки, а також оголошення оцінок учням.

Ефективна оцінювальна діяльність учителя можлива лише за умови оволодіння комплексним умінням здійснювати формувальне оцінювання молодших школярів в умовах Нової української школи.

З огляду на вище сказане пропонуємо алгоритм діяльності вчителя щодо організації формувального оцінювання:

1. Формулювання зрозумілих та об'єктивних для молодших школярів навчальних цілей. Педагог спільно з учнями вивчає й обговорює мету уроку. Ціль має бути вимірною, щоб через оцінювання з'ясувати на якому рівні вона

досягнута. Важливою складовою частиною даного етапу є створення ефективного зворотнього зв'язку, який має бути чітким і зрозумілим, своєчасним та доброзичливим.

2. Забезпечення активної участі молодших школярів у процесі пізнання. Для цього школяр використовує отримані знання, і має змогу їх застосовувати, розширювати, перетворювати, знаходити нові зв'язки і співвідношення, доповнювати ці знання, тощо. Це забезпечується шляхом використання різноманітних форм, прийомів та методів роботи з навчальним матеріалом та розвитком пізнавальної активності молодшого школяра.

3. Ознайомлення молодших школярів із критеріями формуального оцінювання. Обговорення з учнями молодого шкільного віку критеріїв формуального оцінювання робить процес оцінювання зрозумілим та прозорим для всіх учасників освітнього процесу, а також сприяє формуванню позитивного ставлення до самого процесу. Критерії формуального оцінювання, розроблені для поточного оцінювання мають розкривати те, що заявлено в освітніх цілях. Школярів необхідно ознайомити із критеріями до початку виконання вправи чи завдання. Чим чіткіше сформульовані критерії формуального оцінювання, тим зрозумілішою для школярів є діяльність щодо успішного виконання практичної роботи.

4. Забезпечення можливості й уміння молодших школярів аналізувати власну діяльність, тобто його рефлексія. Під час навчання молодших школярів важливе значення має становлення складових елементів рефлексії, які спрямованих на спостереження власних дій та дій друзів, однокласників, осмислення своїх учинків, дій, суджень з огляду на їх відповідність цілям навчального процесу, оскільки початкові навички рефлексії як особистісного новоутворення повноцінно сформовуються тільки наприкінці молодшого шкільного віку. Саме тому необхідно зазначити, що здатність до автономної, персональної рефлексії у дітей молодшого шкільного віку (6-7 років) є досить обмеженою, але при цьому можливості для її росту активізуються під

час діяльності в групі. Переконані, що молодших школярів спонукають до рефлексії такі запитання: «Що нового у спілкуванні з друзями?», «Що нового дізнався на уроці з цієї теми?», «Що тебе найбільше схвилювало, збентежило?», «Що привернуло твою увагу найбільше?» Однак, при цьому важливо уникати таких запитань «Що сподобалось на занятті?», «Що не сподобалось на занятті?», без попереднього аналізу та обговорення цього узагальнення з молодшими школярами.

5. Корегування спільно з молодшими школярами підходів до навчання з урахуванням отриманих результатів оцінювання. Формувальна оцінка дає можливість педагогу відстежити процес поступу школяра до освітніх цілей, корегування навчального процесу на ранніх стадіях, а учневі – усвідомлення відповідальності за самоосвіту та саморозвиток. Формувальне оцінювання можна забезпечити шляхом використання навчального портфоліо, основна суть якого полягає в тому, щоб продемонструвати все, на що здібні школярі. Через твердження таких понять: «Я знаю», «Я вмю» конкретизуються навчальні досягнення учнів молодшого шкільного віку, розвивається здатність до самооцінювання, самоконтролю поступово збільшується відповідальність за власний навчальний процес. Під час організації навчання та оцінювання в першому класі зокрема, необхідно створювати для дітей ситуацію успіху. Адже, навіть невеличке досягнення надихає школярів. А педагог, звичайно, завжди може знайти можливість, дати таке завдання та запропонувати таку ситуацію, щоб навіть найслабший учень молодшого шкільного віку міг продемонструвати свої кращі сторони; дуже важливо похвалою відмітити навіть найменше просування дитини уперед: «Добре! Твоя літера Ж зараз набагато краща». Молодші школярі дуже чутливі до оцінювання їх дорослими. Учні молодшого шкільного віку мають характерну особливість сприймати педагогічну оцінку не як за виконання якогось завдання, а як оцінювання себе, а тому негативну оцінку вони розуміють як вияв негативного відношення та ставлення до себе з боку вчителя. Саме тому, враховуючи цю вікову особливість школярів, а також важливу роль

початкової освіти як «стартового майданчика» для того, щоб задати правильну «траєкторію навчання» не тільки у навчальному процесі, а й в особистісному розвитку, педагогу необхідно використовувати формувальне оцінювання, яке на початковому етапі має включати обов'язкові компоненти: 1) позитивне ставлення до зусиль школяра, спрямованих на розв'язання навчальних завдань (навіть якщо ці зусилля не дали високого позитивного результату) та 2) доброзичливе ставлення до учня молодшого шкільного віку як до особистості.

2.3. Інноваційні інструменти формуального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів в роботі вчителя початкової школи

Узагальнюючи дані психологічної та педагогічної літератури, готовність до формуального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів розуміємо як цілісну інтегративну складову якості учителя, яка забезпечує результативне виконання оцінної діяльності в навчальному процесі сучасної початкової школи.

Готовність майбутнього вчителя до формуального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів не ставала самостійним об'єктом наукового пошуку, тому її сутність і структура потребують детального обґрунтування.

Інтегруючи дані психологічної, педагогічної літератури, теоретичних досліджень, структуру готовності вчителя до формуального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів науковці розглядають як єдність мотиваційного, змістового та процесуального компонентів.

Кожне педагогічне вміння являє собою систему цілеспрямованих, взаємопов'язаних інтелектуальних та практичних дій, які забезпечуються в конкретній комплексності і націлені на втілення конкретних етапів професійної діяльності [4].

Важливе місце в структурі педагогічних умінь відводиться навичкам оцінювання. Так, Глазова В. В. переконує, що основоположними залишаються уміння здійснювати оцінювання, контроль та облік результатів навчання як ключові та інтегральні навички, які допоможуть вчителю успішно виконати свої професійні обов'язки [12].

Особливі значення мають навички, пов'язані з оцінкою та обліком результатів, які визначені у професіограмі вчителя, розроблений В.А. Сластьоніним. До цієї категорії належать уміння аналізувати результати діяльності, порівнювати ефективність використаних форм, методів та засобів в навчально-виховній діяльності, а також визначати нові педагогічні завдання на основі аналізу досягнутих результатів. Ці висновки, визначені дослідником, охоплюють аспекти діяльності вчителя, пов'язані з підсумковим контролем та оцінюванням результатів.

Отже, уміння оцінювати розуміємо як здатність вчителя кількісно та якісно описувати результати навчально-пізнавальної діяльності учнів, порівнюючи їх із поставленими цілями.

В рамках нашого дослідження ми пропонуємо використовувати нетрадиційні інструменти формульовального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів в роботі вчителя початкової школи. Пропонуємо розглянути сутність поняття «педагогічний інструментарій», який складатиме основу для формування контрольно-оцінювальної діяльності молодших школярів в Новій українській школі.

Так, в словнику С.Гончаренко педагогічний інструментарій визначається як: «це сукупність способів діяльності, професійних умінь і прийомів навчання, якими володіє педагог і які використовує в процесі викладання» [13,с.24].

Науковці та вчителі практики переконані, що формульовальне оцінювання сприяє не тільки виявленню рівня навчальних досягнень школярів, а й вчасному з'ясуванню прогалин у знаннях, щоб зуміти їх мінімізувати. Вважаємо за необхідне визначитися з комплексом засобів та прийомів, які

сприятимуть розвитку навичок критичного та творчого мислення, мотивації, а також соціальних компетентностей молодших школярів. Узагальнивши аналіз літератури та досвід вчителів практиків пропонуємо добірку прийомів, які стануть стимулом для подальших досягнень школярів, а також допоможуть вчителю не тільки визначити рівень засвоєння навчального матеріалу, а й активізують пізнавальну активність учнів молодшого шкільного віку на уроках. В додатках представлено ширший спектр інструментів формувального оцінювання (див. Додаток В).

1. Дослідницька пропозиція. Сутність даного прийому полягає в тому, що пропонується молодшому школяру запропонувати імітаційну або реальну дослідницьку пропозицію, в якій вони представлять те, що вони хотіли би дослідити та дізнатися з теми, яка вивчалася. Далі учні обговорюють питання, які вони будуть досліджувати, пояснюють, чому їм цікавий цей аспект і представляють план за яким вони будуть здійснювати дане дослідження.

2. «Оціни себе сам», або самооцінка за критеріями формувального оцінювання. Сутність даного прийому полягає в тому, що вчитель разом з учнями розглядає критерії, за якими будуть оцінюватися їхні практичні роботи, та пропонує школярам самостійно визначити оцінку, яку, на їхню думку, вони заслуговують за виконане завдання.

3. Прийом «Створи свій блог на 200 слів». Зміст даного прийому полягає в створенні учнем власного блогу, де вони мають щотижня вписувати по 200 слів про те, що нового дізналися під час вивчення нового навчального матеріалу. Цінність даного прийому в тому, що учні мають також додавати позитивні коментарі у блогах своїх колег-блогерів, однокласників, при цьому відзначаючи його успіхи, та надавати рекомендації, поради, пропозиції на чому їм потрібно зосередитись наступного тижня в своєму.

4. «Триразове «Так»», або триразове узагальнення. Сенс даного прийому полягає в можливості молодших школярів підготувати резюме на вивчений матеріал трьома способами за таким алгоритмом та кількістю слів:

- ❖ 10-15 слів;
- ❖ 30-50 слів;
- ❖ 75-100 слів.

Вважаємо, що саме збільшення кількості слів спонукатиме їх додавати до інформації резюме більше деталей та сприятиме кращому засвоєнню навчального матеріалу.

5. «Презентую свої знання». Вчитель на початку заняття запропонує школярам протягом 2-3-х хвилин розповісти про те, що вони знають за темою, яка сьогодні буде вивчатись. А по завершенню заняття пропонується учням презентувати свої нові знання протягом того ж часу, при цьому відмічаючи нові деталі чи факти.

6. П'ять «чому». Вчитель повідомляє учням певне твердження та пропонує їх п'ять разів відповісти на запитання «чому». Такий прийом дозволить визначити розуміння теми, яка вивчається та з'ясувати рівень їх знань.

7. «Гарячий стілець». Суть даної вправи полягає у тому, що одному учневі пропонується сісти на стільці перед класом і швидко відповідати на запитання від вчителя та своїх однолітків по темі, яка вивчалася. Ця техніка чудово підходить для математичних вікторин, вправ «спіймай букву в слові», столиці та міста та ін.

8. «Доведи актуальність теми». Пропонується учням обрати один аспект із вивченого матеріалу та протягом 5 хвилин презентувати вчителю та однокласникам свої знання, після цього протягом 5 хвилин надати відповіді на запитання.

9. Навмисна помилка. Дана вправа полягає в тому, що вчитель навмисно вводить помилку в завдання або інструкцію для школярів і перевіряє, чи зможуть учні її визначити під час уроку.

10. Прийом «З-Х-Д». Сутність даного прийому полягає в тому, що вчитель на завершення уроку пропонує школярам намалювати таблицю, яка буде складатися з 3-х стовпчиків та вписати у кожному з них:

✚ що вони *знали*;

✚ що *хочуть* знати;

✚ що *дізналися* на уроці.

Такий прийом допомагає структурувати наступні уроки на основі відгуків молодших школярів.

11. «Відкритий мікрофон». Сутність даного прийому в тому, що вчитель пропонує чням запитання, як потребують повної розгорнутої відповіді, і при цьому конкретизує, що учні не можуть відповісти однозначно «Так/Ні» При цьому можна використовувати віртуальний, уявний мікрофон.

12. «Перефраз». Мета такого прийому повідомити школярам частину навчального матеріалу, а потім запропонувати їх повторити її своїми словами. Такий спосіб дозволить вчителю визначити якість розуміння навчального матеріалу на початковому етапі.

13. «ТИ – мені – я тобі» (оцінка однокласників). Дана діяльність передбачає включення учнів в процес оцінювання робіт один одного. Таким способом молодші школярі мають нагоду побачити роботу інших учнів, зіставити, порівняти її зі своєю, а також по завершенню обговорити правильне виконання завдання, вразі виявлення помилок.

14. «Фотоскрін». Такий прийом особливо цінний під час дистанційного навчання. Сутність його полягає в тому, що школярам пропонується сфотографувати те, що, на їх думку, найкраще продемонструє їх поточний рівень знань (наприклад, проект, домашнє завдання, твір чи есе), обов'язковою складовою є пояснення свого вибору під час онлайн-уроку.

15. «Вікторина-перевірка» такий прийом передбачає проведення вчителем на початку, всередині та наприкінці уроку вікторину, яка буде складатися з 5–10 питань, але результати такої вікторини допоможуть

відстежити навчальний поступ кожного молодшого школяра упродовж заняття, а це стимулюватиме їх бути уважнішими протягом всього уроку.

16. Прогноз і гіпотеза. Сенс цього прийому в тому, що вчитель в середині заняття пропонує школярам зробити прогноз чи гіпотезу відносно того, що вони дізнаються наприкінці заняття по новій темі. Цей прийом допомагає визначити рівень розуміння учнями молодшого шкільного віку матеріалу, який вивчається.

17. «Прийом виявлення попередніх знань». Сутність даного прийому в тому, що на першому занятті по вивченню нової теми педагог пропонує школярам коротко записати те, що вони вже знають з цього питання. Ці записи допомагають вчителю дізнатися з чого потрібно почати вивчення нової теми, і сприятимуть уникненню надмірного повторення.

18. «Запитай мене». Пропонується учням протягом заняття на окремому аркуші паперу записувати запитання, які у них виникають під час уроку, а також ті, які вони не зрозуміли. Вчитель по завершенню уроку збирає аркуші та скориговує планування вивчення даної теми.

19. «Тестування з інтервальним повторенням». Такий прийом допомагає оцінити якість засвоєння навчального матеріалу та надихає учням згадати інформацію, яку вони можуть забути. Пропонується молодшим школярам виконати тестовий контроль з певної теми через 1 день після її вивчення, потім через 3, через 8 та через 15 днів. Вчитель порівнює відповіді та розробляє індивідуальні завдання, які допоможуть заповнити прогалини у знаннях школярів.

Обов'язкова частина формульовального оцінювання — це зворотний зв'язок, який може бути у вигляді письмових та усних коментарів.

Пропонуємо картки, які може пропонувати вчитель учням після виконання практичного завдання. Запропоновані вислови, допоможуть при наданні зворотного зв'язку, який підтримує молодших школярів у навчанні та вказує напрям для розвитку. Так, наприклад, при роботі в парі, групі можна запропонувати заповнити картку «Співпраця з іншими»:

Як ти оцінюєш свою співпрацю з іншими? Зафарбуй відповідну частину термометра.

<p>Прислухаюсь до різних думок</p>	<p>Пропоную ідеї для роботи</p>	<p>Виконую свою частину групової роботи</p>
 <p>Мені це вдалося / вдається</p> <p>Я намагаюся / вправляюся / тренуюся</p> <p>Мені ще варто попрацювати</p>	 <p>Мені це вдалося / вдається</p> <p>Я намагаюся / вправляюся / тренуюся</p> <p>Мені ще варто попрацювати</p>	 <p>Мені це вдалося / вдається</p> <p>Я намагаюся / вправляюся / тренуюся</p> <p>Мені ще варто попрацювати</p>
<p>Розпізнаю вчинки й слова, які можуть підтримати або образити</p>	<p>Допомагаю іншим за потреби</p>	<p>Задоволений/-а спільним результатом роботи</p>
 <p>Мені це вдалося / вдається</p> <p>Я намагаюся / вправляюся / тренуюся</p> <p>Мені ще варто попрацювати</p>	 <p>Мені це вдалося / вдається</p> <p>Я намагаюся / вправляюся / тренуюся</p> <p>Мені ще варто попрацювати</p>	 <p>Мені це вдалося / вдається</p> <p>Я намагаюся / вправляюся / тренуюся</p> <p>Мені ще варто попрацювати</p>
<p>Наступного разу я спробую _____</p> <p>_____</p> <p>_____</p>		

Сьогодні науковці розрізняє контроль результату діяльності, який залежить від чіткого усвідомлення мети, і поопераційний контроль, що забезпечує усвідомлене виконання навчального завдання на всіх його етапах, своєчасне виправлення помилок [83]. Поопераційний контроль може стосуватися не лише тих дій, які вже виконані, але й тих, які плануються, щоб забезпечити можливість аналізувати роботу над виконуваним завданням ще до його фактичного виконання його. Крім того, всі вказані види контролю можуть мати як індивідуальну форму (виконуватися окремим учнем), так і колективну (здійснюватися у вигляді взаємоконтролю).

За своєю роллю, як зазначає О Савченко, у навчальній діяльності розрізняють такі форми самоконтролю: поопераційний, за кінцевим результатом та планувальний [67].

Поопераційний (поточний) самоконтроль забезпечує корекцію діяльності і стеження за правильністю розгортання дій, за послідовністю усвідомлення зробленого і дій, які ще необхідно виконати.

Водночас за допомогою такого виду самоконтролю відбувається контроль якості виконання дії, її відповідності заданим вимогам. Такий самоконтроль найбільш повно виконує свої функції в межах виконавського компонента навчальної діяльності [66, с. 7].

Знання психологічних особливостей розвитку самоконтролю в учнів допомагає у розв'язанні багатьох практичних проблем початкової освіти.

Формування в учнів уміння самостійно контролювати як результат власної навчальної діяльності, так і її процес, сприяє не тільки кращому засвоєнню знань, але й усвідомленню кожним молодшим школярем себе в ролі суб'єкта цієї діяльності.

А це означає, що діти починають ставити перед собою конкретні цілі щодо коригування досягнутих результатів, співвідносити свою роботу зі зразком, заданим педагогом, свідомо шукати раціональні способи досягнення навчальної мети.

Тому вчителю необхідно обов'язково проводити саме таку роботу з учнями за допомогою карток самоконтролю та самооцінювання.

Зразки таких карток пропонуємо нижче.

Перспективний або планувальний самоконтроль вважається досконалішим видом саморегуляції суб'єкта навчальної діяльності (Захарова А.). Специфіка його полягає в коригуванні діяльності заздалегідь, за кілька кроків або операцій, у зіставленні діяльності, яку необхідно здійснити, з власними можливостями ефективного її виконання

Як ми попрацювали в групі?

Ім'я, прізвище: _____

Дата: _____

Оціни, як ви з однокласниками попрацювали разом — заповни таблицю та надай відповіді на запитання під нею.

	Так	Не зовсім	Ні
1. Група працювала добре			
2. Кожен і кожна взяли на себе відповідальність за виконання завдання			
3. Ми змогли легко домовитися, хто що робить			

4. Наскільки складними були завдання для групи?

Легкі	Якраз	Складні

5. Що було найкращим у роботі в групі?

У кожної людини самоконтроль здійснюється по-різному, залежно від:

- типологічних особливостей вищої нервової діяльності;
- мотивації навчальної діяльності;
- суб'єктивних властивостей [187].

Чинником, що призводить до недостатнього розвитку самоконтролю в учнів, виступає відсутність з боку вчителя систематичних і послідовних вимог, які потребують виконання складної дії такого важливого компонента «Я-концепції».

Як я оцінюю свою роботу та поведінку?

Постав позначку в тому стовпчику, який краще характеризує твої навички.

	Умію це робити	Все ще тренуюся
1. Я дружу з однокласниками й нікого не цькую		
2. Я розумію, чому потрібно дотримуватися правил школи та класу, і дотримуюся їх		
3. Я охайно обідаю, правильно тримаю прибори та не розкидую їжу		
4. Я уважно слухаю вчительку / вчителя в класі та дію відповідно до її / його вказівок		
5. Я піднімаю руку, коли хочу щось сказати або запитати під час уроку		
6. Я не заважаю однокласникам навчатися		
7. У класі я виконую ті вправи й завдання, які задала/-в учителька / учитель		
8. Я можу працювати самостійно		
9. Я можу працювати в групі		
10. Я виконую домашні завдання		

Такого типу завдання можуть бути запропоновані для підведення тижневих підсумків роботи молодших школярів на уроках в початковій школі.

Як я оціню свою роботу в школі цього тижня?

Ім'я, прізвище: _____

Дата: _____

Постав галочки у відповідних комірках.

	Пн	Вт	Ср	Чт	Пт
Здавав/-ла одяг у гардероб перед тим, як прийти до класу					
Приходив/-ла на перший урок вчасно					
Дотримувался/-лася вказівок учителя / учительки					
Не заважав/-ла працювати однокласникам					
Добре працював/-ла самостійно					
Добре працював/-ла в парі або групі					
Піднімав/-ла руку перед тим, як поставити запитання або відповіді					
Дотримувался/-лася правил у їдальні					
Виконував/-ла домашню роботу					

Дослідження М. Боришевського показують, що самоконтроль як вольова риса особистості поступово самовдосконалюється в поведінці і діяльності, але дитині необхідно допомогти сформувати в собі механізми самоконтролю [41]. Важливу роль у цьому відіграє учитель, адже саме він, за словами вченого, формує установку на розвиток самоконтролю, забезпечує дітей засобами фіксації результатів своєї навчальної діяльності.

Здатність учнів до самоконтролю у процесі навчальної діяльності – один із важливих показників рівня розвитку особистості [329].

Усвідомити специфіку дій контролю, а отже, і визначити умови їх формування можна лише у процесі навчальної діяльності. Контрольна дія, забезпечуючи досягнення цілей навчальної діяльності, спрямовує учня не тільки на предмет власних дій, а насамперед на спосіб виконання та

результат цих дій, дає можливість займатися власною діяльністю відповідно до особистісних орієнтацій, змінювати зміст та умови власної діяльності.

Багато досвідчених учителів починають процес пояснення нових способів дій з показу зразка. Важливо, щоб учень переконався, що діяти так, як йому показують, – означає виконувати завдання найкращим чином, правильно, економно, красиво. Зразок дії має бути добре засвоєним учнями, перш ніж він може бути використаним ними у самоконтролі. Для повноцінного формування самоконтролю суттєве значення має також уміння зіставляти виконвані дії зі зразком. Отже, специфікою самоконтролю, на думку З.Цвинди, є не тільки знання зразка дії, але й уміння співвідносити з ним свої дії, звертатися до нього у процесі засвоєння нових умінь і навичок [77].

Чимало цікавих напрацювань, що стосується формування в молодших школярів самоконтролю, містить науковий доробок О. Савченко. Відомий дидакт вважає, що для розвитку здатності учнів до самоконтролю необхідно забезпечити такі дидактичні умови:

- роз'яснювати школярам на конкретних прикладах, що завдання можна виконати правильно або неправильно; коли відповідь вважається правильною, а коли неправильно. Діти поступово мають зрозуміти цінність самоконтролю, переконатись у його необхідності для успіху в навчанні;

- удосконалювати навчальні завдання в певній послідовності: пояснення, аналіз зразка; застосування способу дій;

- використовувати розгорнуту систему формувального оцінювання, щоб учням було зрозуміло, що вчитель схвалює, а що – ні; домагатися чіткого розуміння мети самостійної діяльності;

- у процесі виконання самостійної роботи в учнів різного рівня підготовки прогнозувати труднощі та проблеми, які можуть виникнути;

- пропонувати виконання завдань на вибір (у класі і вдома);

- у процесі формування складних умінь і навичок одночасно опрацьовувати прийоми виконання завдання і способи його перевірки;

– під час виконання учнями тренувальних вправ передбачати спеціальні смислові «бар'єри», щоб запобігти зниженню гостроти уваги, утворення штампу дій.

Висновок до другого розділу

Результати констатувального дослідження вказують на різноманітність рівнів компетентності вчителів початкових класів у сфері організації формального оцінювання. також виявлено труднощі у формуванні знань, умінь та навичок у даній галузі, що вимагає подальшого вивчення даного питання, а саме практичної її реалізації .

В рамках дослідження розроблено та описано алгоритм діяльності вчителя початкових класів при організації формального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів, що може служити ефективним інструментом для систематизації педагогічної діяльності. Алгоритм враховує ключові етапи та принципи, які сприяють якісному здійсненню формального оцінювання.

Дослідження інноваційних інструментів для формування формального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів вказує на перспективність їх використання в роботі вчителя початкової школи. Впровадження таких інструментів може сприяти підвищенню мотивації учнів, розвитку їх творчих здібностей та забезпечити більш точне з'ясування рівня навчальних досягнень.

Узагальнюючи, можемо констатувати, що отримані результати та обґрунтовані і описані прийоми та методи надають вчителям початкових класів цінний педагогічний інструментарій для успішної організації формального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів у освітньому процесі. Однак, враховуючи динаміку освітніх та педагогічних трансформацій, важливо забезпечити постійне оновлення та підвищення кваліфікації вчителів для успішної реалізації цих інструментів. Вчителі початкових класів успішно виконують ключову роль у розвитку учнів, а їхні педагогічні інструменти мають суттєвий вплив на якість освіти.

ВИСНОВКИ

Оцінювання навчальних досягнень молодших школярів є важливим компонентом педагогічної діяльності сучасного вчителя Нової української школи, який на кожному з етапів цілісного процесу навчання забезпечує зворотний зв'язок, а також виконує навчальну, діагностичну, прогностичну, коригуючу, стимулююче-мотиваційну, розвивальну та виховну функції.

Оцінювання реалізується як процес врахування відповідності рівня навчальних досягнень молодшого школяра вимогам чинних програм. Навчальні досягнення учнів молодшого шкільного віку визначаємо як суб'єктивний рівень оволодіння основними елементами змісту освіти та процесуальними вміннями та знаннями з їх засвоєння. Основне визначення категорії “навчальні досягнення школяра” конкретизується на рівні кожного навчального предмета відповідно до його провідного компонента та характеру діяльності. Результатом процесу формувального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів є оцінка. Формою вираження оцінки може бути вербальне, оцінне судження (письмове чи усне) та оцінка-бал. Важливим при цьому залишається аспект визначення рівня навчальних досягнень школярів, який здійснюється на основі встановлених державою нормативних показників – критеріїв оцінювання.

Дослідження доведено, що вміння оцінювати розуміємо як здатність педагога якісно і кількісно характеризувати результати навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів шляхом їх зіставлення з раніше поставленими цілями та завданнями.

Оцінювальна діяльність вчителя в Новій українській школі представлено у вигляді складної структури, що втілюється у комплексі взаємопов'язаних та ієрархічно підпорядкованих дій. Ми вважаємо, що вміння проводити формувальне оцінювання є складним комплексним вмінням, яке включає часткові вміння здійснювати оцінювальні дії.

Процес оцінювання навчальних досягнень молодших школярів має структуру, що складається з наступних та взаємопов'язаних етапів:

визначення мети оцінювання; визначення та уточнення загальних критеріїв оцінювання; встановлення об'єктів оцінювання в конкретних педагогічних ситуаціях; вибір форм і видів оцінки навчальних досягнень учня; порівняння навчальних досягнень учня з цілями навчального процесу на основі визначених критеріїв; встановлення рівня освіти досягнень молодших школярів (початковий, середній, достатній, високий); оголошення оцінок учням.

Структуру готовності вчителя початкових класів до формуального оцінювання навчальних досягнень учнів визначає єдність процесуального, мотиваційного та, змістового компонентів, суть яких полягає в:

- оволодінні комплексним умінням здійснювати формувальне оцінювання навчальних досягнень молодших школярів;

- усвідомленні педагогом суб'єктивної і об'єктивної важливості оцінювання; прагненні до самооцінки, самоаналізу, відповідальності за прийняті рішення в конкретній оцінній ситуації; професійного самовдосконалення; здатності долати труднощі в оцінюванні;

- засвоєнні системи предметних, загальнопедагогічних та методичних знань про сутність, зміст, структуру, функції та методи формуального оцінювання навчальних досягнень молодших школярів;

На початку молодшого шкільного віку дії контролю формуються стихійно, але до кінця цього періоду вони набувають для дітей особистісного змісту. Настає момент, коли не тільки вчитель може бачити, куди повинен рухатися той чи інший учень, а й сам школяр здатний нести відповідальність за своє навчання. Це означає, що він має знати, у чому він успішний, а в чому зазнає труднощів; у чому причина проблем і якими способами можна їх розв'язати. Іншими словами, виникає необхідність розроблення способів формування і розвитку в учнів контрольної-оцінної самостійності, навчання способів самоконтролю й самооцінки.

Отримані результати свідчать про те, що розроблений інструментарій для формуального оцінювання може сприяти не тільки об'єктивній оцінці

навчальних досягнень учнів, але й створити стимулююче середовище для їх особистісного розвитку. Вчителі, які використовують інноваційні методи та засоби формувального оцінювання, можуть краще виявити індивідуальні потреби та особливості кожного учня, сприяючи його глибокому засвоєнню навчального матеріалу.

Загалом, вироблення та впровадження ефективних педагогічних інструментів для формального оцінювання стає стратегічним завданням для педагогічної громади. Подальші дослідження та інновації в цій області дозволяють вдосконалювати практику навчання, роблячи її більш ефективною та адаптованою до потреб сучасного освітнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В.П. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. К.: К.І.С., 2003. 296 с.
2. Антонець М. В.О. Сухомлинський про оцінювання навчальних досягнень учнів. *Рідна школа*. 2001. № 10. С. 11-13.
3. Атаманчук П.С. Управління процесом навчально-пізнавальної діяльності. Кам'янець-Подільський, 1997. 135 с.
4. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : [колективна монографія]*. К. : К.І.С., 2004. с.47-52.
5. Бондар В.І. Дидактика : підручник для студентів вищих пед. навч. закл. К. : Либідь, 2005. 264 с.
6. Буринська Н.М. До проблеми оцінного контролю. *Педагогіка і психологія*. 2000. № 2. С. 85-91.
7. Васильченко Л. Технологія портфоліо в освіті. *Управління школою*. 2007. №13. С. 12-15.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728с.
9. Віват Г. Оцінювання знань і вмінь учнів у загальноосвітній школі. *Рідна школа*. 2000. № 4. С. 47-48.
10. Водолазська Т., Гавриш Р. Портфоліо особистих досягнень слухачів курсів підвищення кваліфікації. *Освіта Полтавщини*. 2011. №25/26. С. 64-67.
11. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб., доп. К. : Академвидав, 2007. 616 с.
12. Глазова В. В. Оцінка як науковий феномен. *Гуманізація навчально-виховного процесу: зб. наук. праць*. Вип. L / за заг. ред. проф. В. І. Сипченка. – Слов'янськ : СДПУ, 2010. С. 146-156.
13. Гончаренко С. І. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 374 с.

14. Гопкінз Д. Оцінювання для розвитку школи. Переклад з англ. Г. Вець. Львів: Літопис, 2003. 256 с.
15. Горошко А., Нарчинська Т., Озимок І., Тарнай В. Глосарій термінів з моніторингу та оцінювання. Київ, 2014. 32 с.
16. Грішин Е.О., Рудакевич М.І. Термінологічний словник з педагогіки / Тернопіль. Експеримент. ін-т пед. освіти. Тернопіль, 1995. 78 с.
17. Державний стандарт початкової освіти
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
18. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посібник. К. : Академвидав, 2004. 352 с.
19. Дівакова І. І. Інтерактивні технології навчання у початкових класах. Тернопіль : Мандрівець, 2012. 180 с.
20. Дубровська Л.О. Розвиток принципу індивідуального підходу у вітчизняній педагогічній думці другої половини ХІХ століття: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Х., 2001. 206 с.
21. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України [головний ред. В. Г. Кремень]. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
22. Завіна В.І., Омеляненко С.В. Контроль за навчальною діяльністю молодших школярів. Навч. Посібник. Кіровоград, 2001. 163 с.
23. Загальна психологія: Підручник для студ. вищих навч. закл./ С.Д. Максименко, В.О. Зайчук, В.В. Клименко, В.О. Соловієнко; С.Д. Максименко (заг. ред.). К.: Форум, 2000. 543 с.
24. Зайченко І. В. Педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів, 2-е вид. К. : «Освіта України», «КНТ», 2008. 528 с.
25. Закон України "Про загальну середню освіту". *Інформаційний збірник МО України*. 1999. № 15.
26. Зубалій Н. П. Роль педагогічної оцінки у формуванні позитивного ставлення шестиліток до навчання. *Початкова школа*. 2003. № 12. С. 14-18.

27. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Науково-методичний посібник/ МАУП. К., 2000. 312 с.
28. Іванюк І.В. Системи оцінювання знань учнів у школах зарубіжних країн: Аналіз практики. *Педагогіка толерантності*. 2001. № 2. С. 126-129.
29. Кабан Л. В. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів у новій українській школі. *Народна освіта*. 2017. № 1. С. 88–95.
30. Калошин В.Ф., Безносюк О.О. Від авторитарності до співробітництва і толерантності. *Педагогіка толерантності*. 2001. № 2. С. 8-15.
31. Канівець Т. М. Основи педагогічного оцінювання : навч.-метод. посіб. Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2012. 102 с.
32. Кодлюк Я. П. Суб'єктність молодшого школяра в навчальній діяльності. *Початкова школа*. 2013. №1. С. 6–9.
33. Коменский А. Я. Великая дидактика. 1913. 318 с.
34. Кондратенко Л. О. Психологія первинної шкільної неуспішності: монографія. Чернігів, 2017. 488 с.
35. Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів 1-2 класів: посібник / О.Я.Савченко, М.С.Вашуленко, Н.М.Бібік та ін. К.: Пед. Думка, 2012. 160с.
36. Корольчук М. С., Криворучко П. П. Історія психології: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Ельга, Ніка-центр, 2004. 248 с.
37. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / За ред. Л. М. Проколієнко; упор. В. В. Андрієвська, Г. О. Балл, О. Т. Губко, О. В. Проскура. К. : Рад. школа, 2009. 608 с.
38. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти // Початкова школа. – 2011. – № 8. – С. 13–14.
39. Курбатова М. О., Деуля Д. О., Рикова Л. Л. Використання онлайн-сервісів для організації формувального оцінювання учнів. *Інформаційні*

технології в освіті, науці і техніці (ІТОНТ-2016) : тези доп. III Міжн. наук.-практ. конф., 12-14 трав. 2016 р. Черкаси, 2016. С. 186.

40. Куценко Т.М. Проблеми здійснення вчителями початкової школи діагностики розвитку учнів. *Наукові записки: Збірник наукових статей Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова* / Укл. П.В.Дмитренко, О.Л.Макаренко. К.: НПУ, 2003. Вип. 51. С. 100-105.

41. Левченко Л. Шляхи удосконалення педагогічної діяльності з проблеми оцінювання навчальних досягнень учнів. *Рідна школа*. 2003. №11. С. 17-19.

42. Лисак Г. Словесне оцінювання у загальноосвітній школі I ступеня за рівнем навчальних досягнень. *Початкова школа*. 2002. № 2. С. 49-50.

43. Лісова С. Вплив самооцінки учнів на успішність навчального процесу// *Рідна школа* 2000. № 12. С. 36-38.

44. Лозова В.І. Педагогіка. Розділ “Дидактика”: Навч.-метод. посібник для викладачів, аспірантів, студентів пед. ін-тів. К., 1999. 140 с.

45. Локшина О. Стандартизоване оцінювання навчальних досягнень учнів: світові підходи. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2003. №4. С.37-39

46. Ляшенко О. І. Теоретико-методичні засади тестування навчальних здібностей учнів. *Тестові технології оцінювання ключових і предметних компетентностей учнів основної і старшої школи: монографія* / За ред. Ляшенко О.І., Жука Ю.О. Київ, 2014. 200 с.

47. Мартиненко С. М. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: монографія. Київ, 2008. 434 с.

48. Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів / *Накази МОНУ від 20.08.2018 No 924, від 27.08.2019 No 1154*.

49. Моделювання контрольних-оцінювальних систем у середній школі : монографія / П.І. Сікорський, О.О. Біляковська. – Львів : ФОП Корпан Б.І., 2010. – 178 с.

50. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посібн. 5-е видання, доповнене і перероблене. К., : 2007. 656 с.

51. Моніторинг у початковій школі. *Школа (інформаційно-методичний журнал)* 2006. № 4 (квітень). С. 36-59.

52. Морзе Н. В., Барна О. В., Вембер В. П. Формувальне оцінювання: від теорії до практики. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. 2013. № 6. С. 45–57.

53. *Навчальні програми для 1-4 класів.*
<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>

54. Національна доктрина розвитку освіти / Міністерство освіти і науки України; Академія педагогічних наук України. *Нормативно-правове забезпечення освіти* : у 4 ч. Ч. 1 : Доктрина, закони, концепції. Х. : Основа, 2004. С. 5-24.

55. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. — Київ : Літера ЛТД, 2018. — 160 с. — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/12/12/11/20-11-2018rekviz.pdf>

56. Новий тлумачний словник української мови: У 4-х томах. К.: Алоніт, 1999.

57. Онопрієнко О. В. Дидактико-методичні засади контролю й оцінювання навчальних досягнень молодших школярів : монографія. Київ: Педагогічна думка, 2020. 400с.

58. Онопрієнко О. В. Інструментарій оцінювання результатів компетентісно орієнтованого навчання молодших школярів: методичний посібник. Київ, 2020. 72 с

59. Онопрієнко О.В. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів: сутність і методика здійснення / О.В. Онопрієнко // Український педагогічний журнал. 2016. № 4. С. 36-42. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2016_4_8.

60. Педагогічний словник / За ред. дійсного члена АПН України Ярмаченка М.Д. К.: Педагогічна думка, 2001. 514с.

61. Попович І. Про самоконтроль і самооцінку знань. *Дивослово*. 2000. № 9. С. 38-39.

62. Про затвердження системи та загальних критеріїв оцінювання результатів навчання учнів / https://mon.gov.ua/storage/app/media/regulatorna_dijalnist/2020/09/14/Systema%20otsinyuvannya/Proyekt%20nakazu%20MON%20Systema%20otsinyuvannya.pdf

63. Про затвердження типових освітніх програм для 1-2 класів закладів загальної середньої освіти: *Наказ Міністерства освіти і науки України від 08 жовт. 2019 р. №1272*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovih-osvitnih-program-dlya-1-2-klasivzakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti>

64. Про затвердження типових освітніх програм для 3-4 класів закладів загальної середньої освіти: *Наказ Міністерства освіти і науки України від 08 жовт. 2019 р. №1273*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovih-osvitnih-program-dlya-3-4-klasivzakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti-1273>

65. Рукасова С. Оцінювання знань учнів як педагогічна проблема. *Рідна школа*. 2003. № 4. С. 36-38.

66. Савченко О. Дидактико-методичні вимоги до організації контрольної-оцінювальної діяльності вчителя. *Початкова школа*. 2011. № 2. С. 7-12.

67. Савченко О. Я. Уміння вчитися – ключова компетентність молодшого школяра посібник. К. : Педагогічна думка, 2014. 176 с.

68. Сікорський П., Сікорський С. До проблеми визначення критеріїв педагогічного оцінювання. *Рідна школа*. 2001. № 8. С. 3-6.

69. Софій Н. З., Онопрієнко О. В., Найда Ю. М., Большакова І. О., Прістінська М. С. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ, 2018. 160 с. 1

70. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором. *Вибрані твори: у 5-ти т. Т. 4*. К. : Рад. школа, 1997. С. 393-626.

71. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: У 5 т. К.: Рад. школа, 1976. Т 1. 654 с., Т 2 . 670 с., Т 3. 670 с., Т 4. 638 с., Т 5. 639 с.
72. Сухорський С. Самоконтроль і самооцінка учнями знань. *Рідна школа*. 1996. № 5-6. С. 61-63.
73. Фідкевич О.Л. Нова українська школа : теорія і практика формувального оцінювання у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти: [навч.-метод. посібник] / Олена Фідкевич, Наталія Бакуліна. – Київ : Генеза, 2019. – 64 с.
74. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. К.: Вид. центр “Академія”, 2000. 542 с.
75. Хайруліна В. Безоціночне навчання у початковій школі. *Початкова школа*. 2000. № 9. С. 19-20.
76. Химинець В. В., Кірик М. Ю. Інновації в початковій школі. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 312 с.
77. Цвинда З. Організація самоосвіти молодших школярів. *Початкова школа*. 2009. №9 С. 46-48.
78. Циганенко Г.В. Безбальне оцінювання знань як важлива умова мотивації на досягнення успіхів: [Досвід роботи Українського колежу ім. В.Сухомлинського в початкових класах]. *Відкритий урок*: 2001. № 112. С.38-30.
79. Чупахіна С. Оцінка знань, умінь і навичок в історії розвитку школи // Педагогіка і психологія професійної освіти. *Науково-методичний журнал*. Львів, Львівська політехніка, 2006. № 5. С. 139-146.
80. Чупахіна С. Оцінювання навчальних досягнень молодших школярів у сучасній початковій школі. *Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія*. Чернівці: Рута, 2005. Вип. 256. С. 181-186.
81. Щапенська О. Впровадження портфоліо – нової форми контролю оцінювання досягнень учнів. *Початкова школа*. 2010. № 11. С. 55.
82. Ягупов В. В. Педагогіка: навч. посіб. К. : Либідь, 2003. 560 с.

83. Як здійснювати оцінювання навчальних досягнень учнів в умовах війни: офіційні рекомендації [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/cakeh>

84. Ярова О. Тенденції розвитку початкової освіти в країнах Європейського Союзу (кінець ХХ — початок ХХІ ст.): монографія. Київ, 2018. 434 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Функції контролю та оцінювання у процесі навчання

№ п/п	Назва функції	Характеристика функції	Автори
1.	Навчальна	Оцінювання слугує цілям навчання, сприяє активізації роботи по засвоєнню матеріалу: поглибленню, розширенню, вдосконаленню і закріпленню знань	А.М. Алексюк, Ш.О. Амонашвілі, М.І. Д'яченко, В.В. Заслуженюк, Б.Г. Юганзен, Л.А. Кандибович, Є.І. Перовський, В.О. Семиченко
2.	Розвивальна	Оцінювання пов'язане з напруженою розмовою і фізичною діяльністю (підготовка до відповіді, заліку, екзамену), протікають в умовах загостреної роботи всіх психічних процесів: пам'яті, мислення, уваги, мовлення; підвищує інтерес до предмета, мотиви пізнавальної діяльності, творчості	А.М. Алексюк, Н.В. Басов, В.В. Заслуженюк, Б.Г. Юганзен, Г.І. Кузьміна, Є.І. Перовський,
3.	Виховна	Варіювання оцінками впливає на максимальне врахування індивідуальних особливостей школярів, створює умови для формування особистісних якостей: навичок систематичної самостійної праці.	А.М. Алексюк, Н.В. Басова, М.І. Д'яченко, В.В. Заслуженюк, Б.Г. Юганзен, Л.А. Кандибович, І.Я. Лернер, В.О. Онищук, В.О. Семиченко.
4.	Контролююча	Показники перевірки і оцінювання є основою встановлення зворотного зв'язку (зовнішнього: учень - вчитель і внутрішнього - самооцінювання). Контроль знань дає вчителю інформацію про хід пізнавальної діяльності учнів, що є основою для визначення можливостей подальшого просування у вивченні програмного матеріалу. Результати оцінки дають учневі інформацію про свої успіхи чи помилки.	Н.В. Басова, Б.Г. Юганзен, І.І. Кувшинникова, А.Ф. Міхель, В.А. Тюнін.

5.	Діагностична	оцінювання передбачає процес виявлення якостей особистості, знань, умінь і навичок та існуючих у них прогалин	А.М. Алексюк, К.Л. Бігтагіров, М.І. Д'яченко, Л.А. Кандибович, Г.І. Кузьміна.
6.	Вимірjuвальна	Встановлення рівня реалізації визначеної мети, фактичного рівня, засвоєння матеріалу	А.М. Алексюк, К.Г. Делікатний, В.В. Заслуженюк, І.Я. Лернер, Г.В. Мазуренко, В.О. Семиченко.
7.	Оцінювальна	Співвіднесення виявленого рівня знань, умінь і навичок з еталонним, визначеним програмою	А.М. Алексюк, К.Г. Делікатний, В.В. Заслуженюк, І.Я. Лернер, Г.В. Мазуренко, В.О. Семиченко.
8.	Облікова	Відображення виявленого рівня знань, умінь і навичок в якісних та кількісних показниках (оцінках). Фіксація одержаного результату оцінювання у вигляді бала чи іншим способом	А.М. Алексюк, К.Г. Делікатний, В.В. Заслуженюк, В.О. Семиченко.
9.	Диференціуюча	За результатами оцінювання відбувається диференціація учнів, що дозволяє викладачеві орієнтуватися у їх пізнавальних можливостях	В.В. Заслуженюк, В.О. Семиченко.
10.	Констатууюча	Оцінювання фіксує рівень досягнень індивіда у відповідній сфері діяльності	В.В. Заслуженюк, В.О. Семиченко.
11.	Прогностична	Завдяки оцінюванню вчитель може відстежити динаміку змін, які відбуваються з учнем, виявити та проаналізувати тенденції, екстраполювати отримані результати аналізу на наступний період. Учень може прогнозувати свою навчальну роботу	А.М. Алексюк, К.Г. Делікатний, В.В. Заслуженюк, В.О. Семиченко.
12.	Методична	Оцінюючи знання та уміння учнів вчитель одночасно оцінює і аналізує рівень своєї роботи: наскільки вдало визначено зміст наскільки ефективними були використані методи і прийоми. Вчитель може виявити та усунути недоліки своєї методики, накреслити перспективи розвитку	Б.Г. Іоганзен, В.В. Заслуженюк, Г.І. Кузьміна, А.Ф. Міхель, В.О. Семиченко.
13.	Коригуюча	Оцінка вчителя – це сигнал для своєчасного внесення змін у діяльність учнів, виправлення допущених недоліків	К.Л. Бігтагіров, І.І.Кувшинникова, Г.І. Кузьміна, Г.В.Мухамедзянова

14.	Організаційна	Оцінювання – засіб залучення учнів до систематичної повсякденної роботи по засвоєнню і вдосконаленню знань, умінь і навичок	С.І.Архангельський Б.Г. Іоганзен, І.І.Кувшиннікова, Є.І. Петровський, В.А. Тюнін.
15.	Стимулююча	Мотивована і об'єктивна оцінка успішності є важливим імпульсом пізнавальної діяльності учня, активізує, сприяє формуванню мотивів обов'язку і відповідальності	К.Г. Делікатний, В.В. Заслуженюк, В.О. Семиченко.
16.	Соціалізуюча	Оцінка у межах певної соціальної групи (вчитель, учні, батьки) є показником “соціальної успішності”, адаптованості, вагомим показником соціального успіху.	В.В. Заслуженюк, В.О. Семиченко.
17.	Правова (дидактика вищої школи)	Оцінка, зафіксована документально є підставою для переведення на наступний курс або видачі документа про освіту, а у гіршому випадку – виключення із навчального закладу.	А.М. Алексюк, В.В. Заслуженюк, В.О. Семиченко.

ПРАКТИКИ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ

Укладаємо “класний контракт”

На початку навчального року поговоріть із дітьми про те, яким вони хочуть бачити свій клас — дружнім та успішним чи таким, де всі одне одного ображають, шумним і некомфортним. Питання риторичне, але воно підштовхне учнів до спільного формування критеріїв поведінки для досягнення цілі.

Далі запропонуйте спільно розробити мету та критерії і обговоріть їх. За результатами спільного голосування визначте 4—5 основних. Наприклад:

- бути відповідальним за своє навчання;
- поважати себе, своїх друзів, учителів;
- виконувати завдання;
- допомагати однокласникам;
- ставити запитання;
- мати право робити помилки тощо.

Ці критерії запишіть на папері. Запросіть усіх учнів підписати “документ”, підпишіть самі й розмістіть у класі на видному місці. Фактично, це і є класний контракт – один із дієвих інструментів формувального оцінювання: коли хтось з учнів порушує правила, його однокласники самі звертаються до цього документа. Як результат, розвиваються їхні самостійність, навички рефлексії, самодисципліни тощо.

Перевіряємо результати навчання

Коли учень після уроку розуміє, з чого починати подальшу роботу над темою, прагне спробувати новий підхід на практиці чи має ідеї для обговорення в класі, це означає, що ми досягли мети.

Перевірити результат учитель може, запропонувавши:

- ❖ контрольний список питань, що розглядалися;

- ❖ “вихідний квиток” (від слова “вихід”): коротку анкету для учнів із відповідями на запитання на кшталт “чого я навчився/-лася?”, “які питання лишилися для мене незрозумілими?”, “які питання з теми я би ще поставив/-ла?”. У початковій школі для відповіді на запитання можна використовувати, наприклад, смайлики;
- ❖ конференцію або дискусію;
- ❖ “дай п’ять”: наприкінці уроку учні обирають цифру від 1 до 5, що означає кількість речей, яких дитина навчилася під час заняття;
- ❖ намалювати схему, яка передасть розуміння вивченої теми;
- ❖ записати кількома реченнями головну ідею теми або тексту, над якими працювали на уроці;
- ❖ “математичні розмови” – розгорнуті запитання, які можуть мати різні варіанти відповідей, залежно від того, на що звертав увагу учень у вивченні питання.

Результати такої підсумкової роботи не обов’язково мають оцінюватися в балах. Головне завдання – визначитися з труднощами, що виникли в учнів під час опрацювання теми.

Визначаємо маркери успіху

Це інструмент, що закріпить навички самооцінювання, рефлексії та самостійної роботи. Важливо, аби ці маркери вчитель розробляв спільно з учнями. Кожен учасник навчального процесу має бути обізнаний із ними та розуміти їхню суть.

Наприклад, учневі набагато легше буде писати твір, якщо він або вона:

- ✓ подумає про обрану тему і зрозуміє її;
- ✓ складе план, про що він / вона може написати;
- ✓ напише твір на чернетці;
- ✓ перевірить, що твір має початок, середину й кінець;
- ✓ покаже чи прочите твір двом друзям і отримає від них поради;

- ✓ порадиться з учителем і виправить помилки;
- ✓ перепише твір у чистовик.

Такий план можна записати на папері, а учень під час роботи відмічатиме пункти, які були виконані.

Візьмемо інший приклад: клас вчиться додавати в межах 50. Що може бути критеріями успіху?

- ✓ Дитина рахує і знає всі числа до 100;
- ✓ правильно визначає десятки й одиниці у двозначних числах;
- ✓ використовує різні стратегії додавання (числову лінійку, лічильники, таблиці чисел тощо);
- ✓ знаходить правильну відповідь;
- ✓ однокласники підтверджують правильність розв'язання прикладів і т.ін.

Отримуємо зворотний зв'язок (фідбек)

Це детальна і вчасна порада вчителя учню. Вона дозволяє поглибити знання з предмета й покращити якість роботи, зокрема й самостійної.

Наприклад, учитель літератури, аби підштовхнути учня до глибшого вивчення теми, може поставити йому такі питання:

Твій твір має чудові початок і середину, але подумай, як можна блискуче завершити його.

Чи це тобі нагадує твою родину? Що є спільне, а що – відмінне?

Яку іншу книгу ця розповідь тобі нагадує?

Приклади фідбеку з математики можуть виражатися в таких запитаннях:

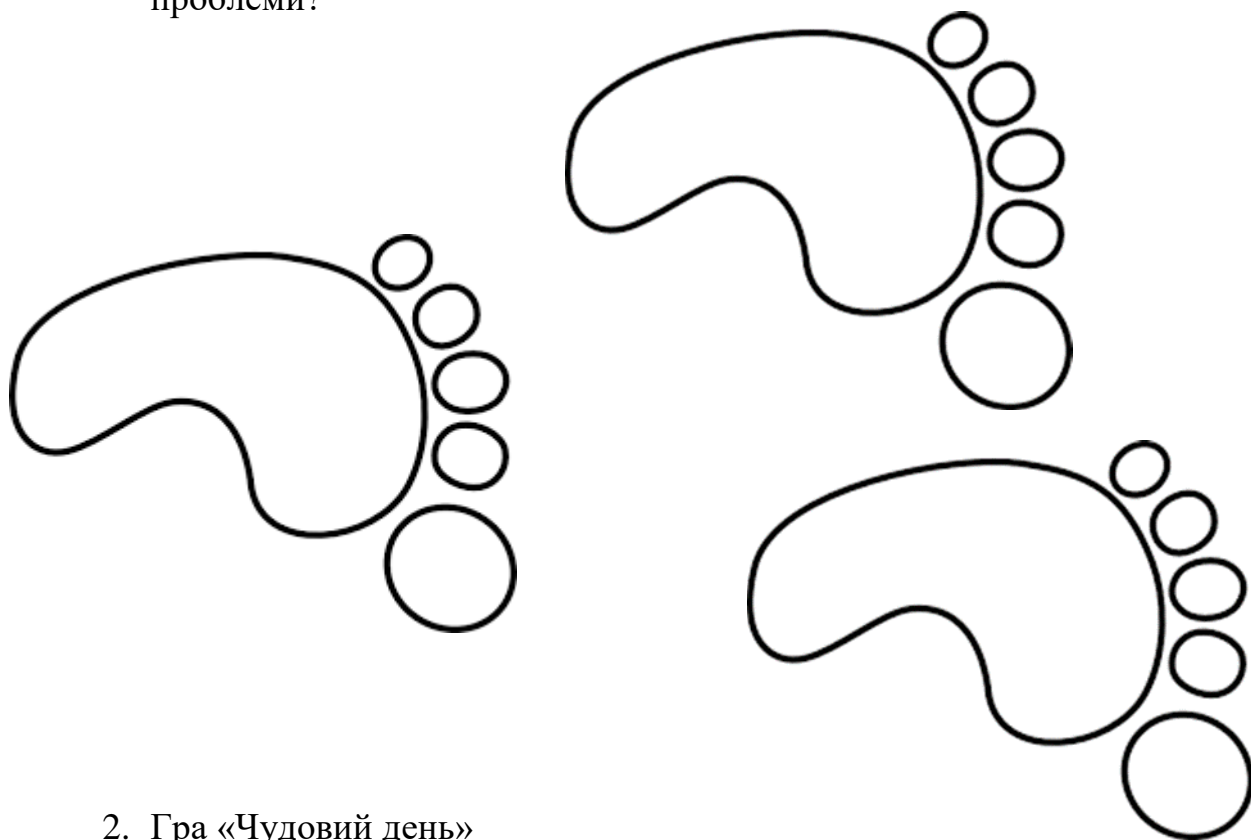
Як інакше можна вирішити цю проблему?

Як можна було б проілюструвати задачу?

Які математичні інструменти можуть допомогти розв'язати цю задачу?

Інструменти формувального оцінювання

1. Кроки. Що зробиш першим кроком (другим, третім) для розв'язання проблеми?

2. Гра «Чудовий день»

Ім'я учня _____ Дата _____

**У МЕНЕ СЬОГОДНІ БУВ
ЧУДОВИЙ ДЕНЬ!**

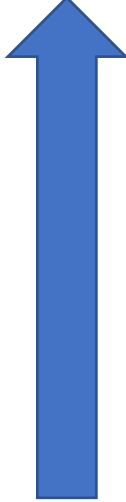

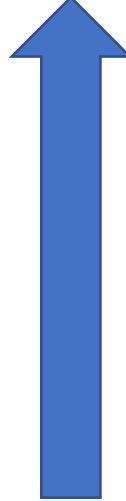

- Я був чудовим слухачем!
- Я зробив чудову роботу!
- Я дотримувався всіх правил!
- Я був чудовим другом!

Підпис батьків _____

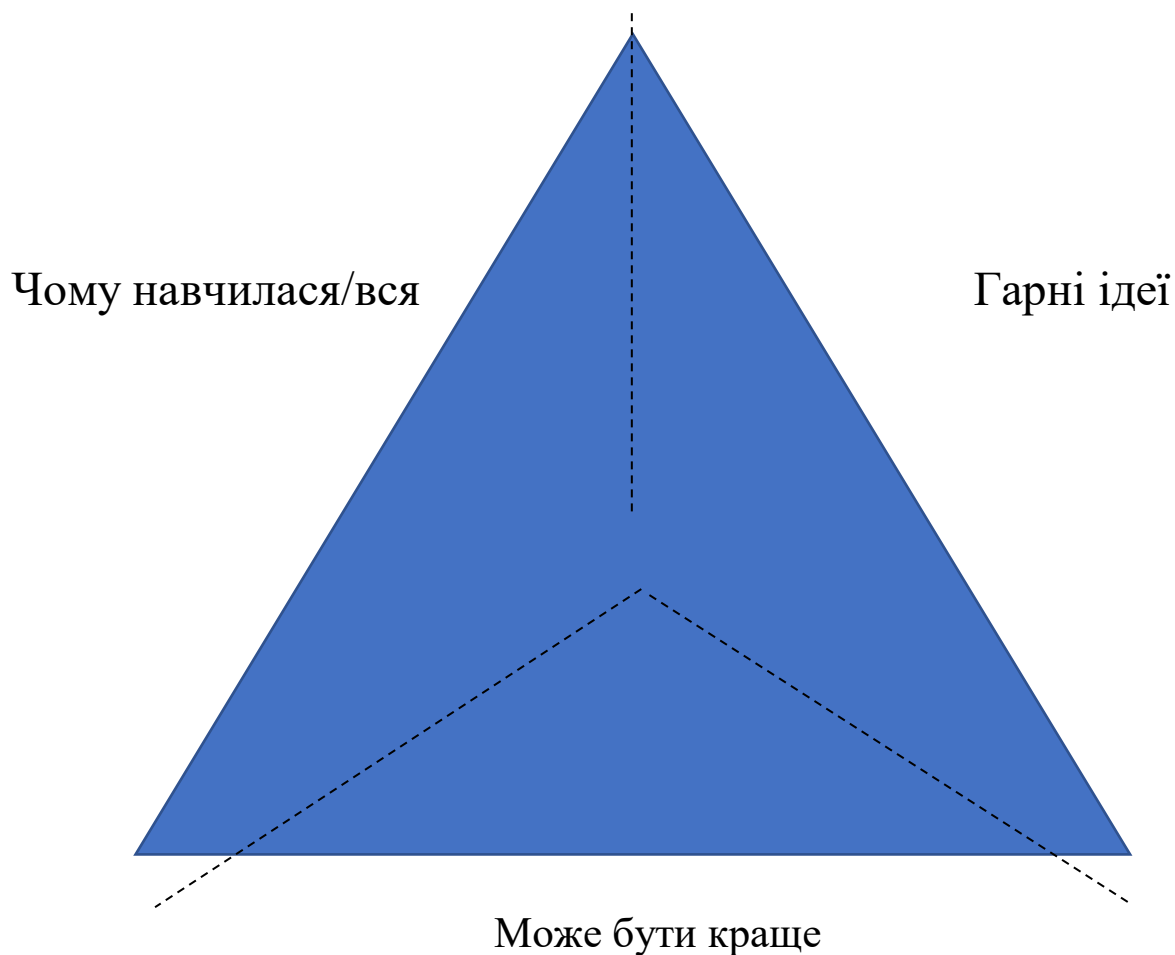
3. Як я зростаю

Співпраця з іншими дітьми

<i>Прислухаюся до різних думок</i>	<i>Пропоную ідеї для роботи</i>	<i>Виконую свою частину групової роботи</i>
 <ul style="list-style-type: none">- Мені це вдалося- Я намагаюся вправляюся тренуюся- Мені ще варто попрацювати	 <ul style="list-style-type: none">- Мені це вдалося- Я намагаюся вправляюся тренуюся- Мені ще варто попрацювати	 <ul style="list-style-type: none">- Мені це вдалося- Я намагаюся вправляюся тренуюся- Мені ще варто попрацювати
<i>Розпізнаю вчинки і слова, які можуть підтримати або образити</i>	<i>Допомагаю іншим за потреби</i>	<i>Задоволений/а спільним результатом роботи</i>
 <ul style="list-style-type: none">- Мені це вдалося- Я намагаюся вправляюся тренуюся- Мені ще варто попрацювати	 <ul style="list-style-type: none">- Мені це вдалося- Я намагаюся вправляюся тренуюся- Мені ще варто попрацювати	 <ul style="list-style-type: none">- Мені це вдалося- Я намагаюся вправляюся тренуюся- Мені ще варто попрацювати

4. Вправа «Триногий стілець»

Спостереження за процесом

5. Вправа «Тижневий розвиток»

6. Робота над помилками (математика, мови)

Помилки	Приклади	Рівень розуміння
		←—————→

7. Ялинка зросту

- я розумію і можу пояснити;

- я все ще не розумію;

- я не зовсім впевнений;

8. Таблиця «Можливостей»

Що очікую	Що вже знаю	Навчився

9. Оцінювання командної роботи

Учні використовують цю форму, щоб оцінити свої вміння співпрацювати з іншими

	4	3	2	1
Управління власним	Я беру вдумливу, активну роль у моєму власному	Я зазвичай беру активну роль у моєму власному	Я іноді беру активну роль у моєму власному	Я рідко беру активну роль у моєму

навчання м	навчанні. Я щоденно роблю виклик собі, тому я можу зробити все можливе для успіху групи. Я постійно демонструю щире бажання вчитися і ділитися своїми ідеями з моїми однокласниками.	навчанні, тому я можу зробити все можливе для успіху групи. Я часто ділюся своїми ідеями і ставлю запитання однокласникам.	навчанні. Я іноді ділюся своїми ідеями і ставлю запитання однокласникам.	власному навчанні. Я часто не беру участь у спільному обговоренні і діяльності. Я рідко ділюся моїми ідеями і ставлю запитання однокласника м.
Виконання завдань	Я завжди вдумливо виконую повністю мої завдання, і я готовий внести свій вклад в роботу групи. Моя робота показує, що в мене є велике прагнення до навчання.	Я виконую мої завдання, і я готовий внести свій вклад в роботу групи.	Я, напевне, потребую нагадування, щоб виконувати завдання, щоб група не чекала мене і я маю збільшити мій вклад у роботу групи.	Я не завершую мої завдання, і я не завжди готовий внести свій вклад в роботу групи. мені постійно потрібно нагадувати про виконання завдання.
Участь в обговореннях	Я ініціюю обговорення, ставлю важливі питання, і виступаю в якості лідера в групі.	Я регулярно беру участь в обговореннях, висловлюю свої ідеї, ставлю важливі запитання і аргументую свою точку зору.	Я іноді беру участь в обговореннях, але рідко висловлюю свої ідеї, ставлю важливі запитання і аргументую свою точку зору.	Я не беру участь в обговореннях.
Активне спілкування	Я відстоюю аргументами мої думки та ідеї. Я також уважно слухаю інших.	Я ділюся своїми думками і ідеями. Я слухаю моїх однолітків з повагою.	Я рідко ділюся своїми думками і ідеями. Я вислуховую моїх однолітків.	Я не ділюся своїми думками і ідеями. Я рідко вислуховую моїх однолітків, або

				не толерантно ставлюся до ідей інших учасників.
--	--	--	--	---

10. Лист самооцінювання себе.

Лист самооцінювання в групі.

Лист самооцінювання за результатами семестру/року.

Питання	Так/ні
---------	--------

11. Таблиця ЗХД до теми «Органи чуття»

(Знаю, Хочу дізнатися, Дізнався (-лася))

На початку вивчення теми учні заповнюють перші два стовпці таблиці, після завершення – третій. Потім порівнюють зміст стовпців таблиці.

Що я знаю про <u>органи чуття</u>?	Що я хочу дізнатися про <u>органи чуття</u>?	Що я дізнався (-лася) про <u>органи чуття</u>?	Оцінюю себе	Оцінюють батьки

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів
мають посилання на відповідне джерело.

(підпис)